

PÉNZES OTTÓ

TÖRTÉNELEM ALAPFOKON

5. évfolyam

Képes Géza Általános Iskola – Mátészalka
tortenelem.kepesiskola.hu

AZ EMBERISÉG HAJNALA – AZ ÓSKOR

TARTALOM

- 1. Az őskorról röviden**
- 2. Elképzelések az ember kialakulásáról**
- 3. Hogyan vizsgálódik a történelemtudomány?**
- 4. Az emberi faj egyedei és tevékenységei**
- 5. Az őskori ember hitvilága**

1. Az őskorról röviden

Az emberiség kialakulásáról szinte semmit sem tudunk. Vannak, akik Isten teremtményének, mások földönkívüliek leszármazottainak gondolják az embert, de vannak akik azt vallják, hogy lassú fejlődéssel az állatvilágból emelkedtünk ki.

A történelem mellett több tudomány is foglalkozik a kérdéssel. A régészek, az embertan kutatók, a néprajzkutatók, a nyelvészek és a genetikusok is keresik a választ az eredetre.

Biztosnak látszik, hogy több fejlődési állomáson is átment az a lény, amelyik végül **homo sapiens sapiensnek, vagyis értelmes embernek** nevezhető. Ez az az ősember típus, amelyik a mi közvetlen elődünknek tekinthető.

Bármelyik ősemberfajtát vizsgáljuk, azt látjuk, hogy elsősorban **vadászattal, halászattal és gyűjtögetéssel foglalkoztak**, miközben meghatározott területen belül **vándoroltak**.

Hitviláguk azon a döbbenetes élményen alapult, mely szerint érezték a szellemek jelenlétét, és kapcsolatba is tudtak velük lépni. Erre természetesen csak a kiválasztottak voltak képesek.

(A **sámánok** és a **táltosok** titkai ma is megfejtethetlenné.)

Az egyén (individuum) nem vált ki a közösségből, azzal egylényegűnek érezte magát.

2. Elképzések az ember kialakulásáról

Az ember megjelenése a földön egy hatalmas titok! Nem is tudunk róla semmi bizonyosat. Mivel azonban az ember nagyon kíváncsi, találekony, és érdeklődik saját eredete után, több elképzelés is megfogalmazásra került. Ezek közül hárommal érdemes komolyabban foglalkozni.

1. **Misztikus elképzelés**, mely szerint Isten, vagy istenek teremtménye az ember. (Az istenekről szóló történeteket nevezzük mítosznak. A mítoszok összessége a mitológia) **Ezt vallják a különböző vallások.** (Pl.: kereszténység, iszlám, hinduizmus, buddhizmus, taoizmus, konfucianizmus)

2. **Természettudományos, vagy más néven evolúciós elképzelés.** Megfogalmazója **Charles Darwin** volt. Ő és követői azt vallják, hogy az ember, lassú fejlődéssel az állatvilágból emelkedett ki.

3. Földönkívüli civilizációk közreműködésével jelent meg ember a földön. Ezzel a kérdéssel **Eric von Däniken** /eric fon deniken/ foglalkozik tudományos szinten.

Egyáltalán nem biztos, hogy a három elképzelés közül, nekünk választanunk kell, hiszen akár egyszerre is érvényesek lehetnek. *Magam például igaz és mély hittel vallom, hogy az ember isteni eredetű.*

Óráinkon kizárólag az evolúciós elképzeléssel foglalkozunk.

3. Hogyan vizsgálódik a történelemtudomány?

A történelem egy összegző tudomány, ami az emberiség történetét kutatja.

Az ember eredetét vizsgálva a következő segítő tudományok eredményeit foglalja össze:

- **Régészet** (archeológia), ami a föld mélyét kutatva hoz felszínre csontokat, használati tárgyakat, valamint épületek maradványait tárja fel.
- **Embantan** (antropológia), ami az emberi csontokról állapítja meg azok korát, nemét, esetleges betegségeit.
- **Biológia**, azon belül is a **genetika** tudománya, ami az emberi tulajdonságok öröklődését vizsgálja.

Sok más segítő tudomány létezik még, amelyekkel a későbbiek folyamán találkozunk majd.

Ahogy a különböző tudományok újabb megállapításokat, felfedezéseket tesznek, a történelem állásfoglalása is változhat a témában.

4. Az emberi faj egyedei és tevékenységei

A történészek az emberiség kialakulásának és fejlődésének a következő szakaszait tartják számon:

Kb. 10 millió éve élhetett az ember és az emberszabású főemlősök **közös őse** a Ramapithecus. Maradványait Dél-Afrikában találták meg. (Ebből az időszakból való a Magyarországon, Rudabányán talált lelet, a Rudapithecus hungaricus is.)

Kb. 3 millió éve élhetett az **eszközhasználó lény** (Australopithecus Africanus). Válogatás nélkül használta a természetben található kőveket, fadarabokat. Maradványait szintén Dél-Afrikában találták meg.

Kb. 2 millió éve jelent meg az **ügyes ember** (Homo habilis). Maradványait Kelet- Afrikában találták meg. Kőeszközeit pattintással alakította ezért a tudósok **pattintott kőkorszaknak** nevezik ezt az időszakot.

Kb. 5- 800 ezer éve jelenhetett meg a **felegyenesedett ember** (Homo erectus). Első feltalálási helyei:

- Jáva szigete – Jávai előember (Pithecanthropus)
- Kína – pekingi előember (Sinanthropus)
- Magyarország – vértesszőlősi előember, amit Samunak becéznek (Paleohungaricus)

Ez az ősembertípus hatalmas előre lépés a fejlődésben. Eszközeit már csiszolással tette egyre alkalmasabbá a használathoz. (Ezt a korszakot nevezik a tudósok **csiszolt kőkorszaknak**.) Nem csak ismerte, de használta is a tüzet. Ezzel a fejlődése is tovább gyorsult.

Kb. 150 ezer évvel ezelőtt már megjelent a **gondolkodó ember** (Homo sapiens). Minden cselekedete tudatos volt, rokoni kötelékben (ügynevezett hordában) élt. A világ szinte minden pontján találtak a maradványaiból. Vele egy időben élt az ügynevezett neandervölgyi ember. Ez az ősembertípus, rejtélyes körülmények között kihalt. A fejlődés tehát a másik ágon ment tovább.

Kb. 50-80 ezer éve jelent meg a földön (Homo sapiens sapiens) azaz **értelmes ember**. Első feltalálási helye a mai Franciaország Cro Magnon /kro manyon/ nevű barlangjában, azért ezt az ősember típust cro-magnoni embernek is nevezik. Ez a mai ember közvetlen elődje. (Az ősember lakóhelye nem a barlang volt, ide csak ritkán húzódtak be. Faágakból, nádból, állati agyarakból, csontokból, bőrökből készítettek maguknak hajlékot.)

Bármelyik ősembertípust vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy **folyamatosan vándoroltak**, és minden tevékenységük az életben maradáshoz szolgált.

- A **vadászat** rendkívül fontos volt, mert az élelem megszerzése mellett, a bőr, a csont, sőt az inak felhasználása is fontossá váltak a hétköznapokban. Ez a tevékenység főleg, a felnőtt férfiak dolga volt.
- A fiatal fiúk kézzel, csontszigonnyal, esetleg inakból és növényi indákból készült hálókkel **halásztak**.
- A **gyűjtögetést** az asszonyok és a kisebb gyermekek végezték. Ők a természetben található gyümölcsöket és az ehető növényi részeket gyűjtötték össze.

5. Az őskori ember hitvilága

Egyik ősembertípus sem ismerte a különböző természeti jelenségek okát (pl.: mennydörgés, villámlás, apadás, áradás, vulkánkitörés, földrengés, eső, szél stb.).

Azt gondolták, sőt inkább érezték, hogy ezeket láthatatlan erők (szellemek) irányították.

A gondolkodó ember már bizonyosan **igyekezett kapcsolatba lépni ezekkel az erőkkel, szellemekkel**. A horda, a törzs különleges képességű tagja, a sámán, majd a táltos gyakran vonult el barlangok mélyére, ahol rejtélyes szertartások keretében fogadta szellemek üzenetét. A történészek ezt a hitvilágot „**Mana-hitnek**” nevezik.

Az ősemberek igyekeztek szellemeket megtestesíteni:

- Ha a szellem tárgyba költözött, a tárgyat fétisnek, a hitvilágot pedig **fetisizmusnak** nevezzük.
- Ha a szellem állatba költözött az állatot totemnek, a hitvilágot pedig **totemizmusnak** nevezzük.

Az ősember hitvilágához kötődő híres régészeti leletek:

Barlangfestmények (pl.: Altamira és Lascaux /laszkó/)

Termékenységi szobrok (pl.: Willendorfi Vénusz)

Megalitikus (hatalmas kövekből épült) építmények (pl.: Stonehenge)

Jó tudni, hogy hazánkban (illetve a Kárpát-medencében) számtalan őskori lelet található. A már említett rudabányai és a vértesszőlősi előemberen kívül például a barát-hegyi (Liptó-megyében) és a haligóczi barlangban (Szepes-megyében), Alvinczen, Kolozsmonostoron, a nándori barlangban is találtak értékes leleteket.

6. Összefoglalás

Most, hogy az őskorról szóló fejezetünk végére értünk, azt szeretném, ha újra áttanulmányoznánk a bevezető leckét.

Reményeim szerint, „**Az őskorról röviden**” című rész ismeretei most sokkal érthetőbbek. A lecke olvasásakor talán már a **saját szavaitokkal bővebben** is tudnátok **mesélni**.

Azokat a helyeket, amelyekről beszélünk, mindenképpen keressük meg a térképen.

Javaslom, hogy **először mindig, minden helyszínt a világtérképen azonosítsunk be**, és csak azután közelítsünk

Kérlek benneteket, hogy ezután mindig, minden fejezet végén olvassátok újra az első, a rövid összefoglaló leckét. Legyen ez így egészen a nyolcadik osztály végéig!

IDŐSZÁMÍTÁS – TÖRTÉNELMI KORSZAKOK

TARTALOM

- 1. Évtizedek, évszázadok, évezredek**
- 2. Történelmi korszakok**
- 3. Újabb segítő tudományok**

1. Évtizedek, évszázadok, évezredek

Az ember mindig érzékelte az idő múlását. Elég volt a környezete, embertársai változásait látnia. Különösen a földművelés megkezdése után már nem volt mindegy, hogy mikor mit tesz, ezért az idő mérése, számontartása fontos kérdés lett. Mivel a hordák, törzsek, de később még az államok is egymástól elszigetelten éltek, valamennyi **saját időszámítást** dolgozott ki. Általában saját közösségük egy fontos eseményét határozták meg kezdő pontként. (A rómaiak a város alapítását, a görögök az első olimpiai játékot, az arabok Mohamed menekülését...) Amikor a különböző népek, kultúrák egyre gyakrabban léptek egymással kapcsolatba, szükséges volt olyan időszámítást alkalmazni, amelyik valamennyi számára érthető, használható. Ezt a szerepet töltötte és tölti be ma is a **keresztény időszámítás**. Mai időrendünk alapján 525-ben egy római szerzetes Dionysius Exiguus javasolta, hogy Krisztus születésétől számítsák az időt. Ő maga visszamenőleg meg is határozta ezt a dátumot, a keresztény egyház pedig azt elfogadta. Bár időközben kiderült, hogy a számítás nem volt pontos, a meghatározáson már nem változtattak, s ez az időszámítás fokozatosan elterjedt a világon.

Ha jól szeretnénk tájékozódni a múltban, akkor egy számegyenest kell magunk elé képzelni azzal a kicsi változtatással, hogy a mi **időszalagunkon** nincs 0. Jézus ugyanis „1-ben”, vagyis az időszámítás első évében született. Ami utána következett, az Krisztus után 1. (Kr.u. 1.), ami pedig előtte volt, az Krisztus előtt 1. (Kr.e. 1.). Ezután már a tízes, százaz, ezres átlépéseket figyelembe véve nagyon könnyű utazgatni az időben. Ha Krisztus születésétől bármelyik irányba távolodni kezdünk, akkor az első évtizedet kezdtük meg. Ha a 11. évhez érünk, akkor már a második évtizedben vagyunk, és így tovább. Ugyanez a helyzet a százaz átlépésnél. A 101. év, már a második százaz kezdete. Csak az irányra kell figyelni: Kr.e. II. évszázad, vagy Kr. u. II. évszázad. Ameddig el nem érjük az 1001-et, addig az I. évezredben vagyunk, utána már a II. évezredbe érkezünk. (Az évszázadokat, évezredekét általában római számokkal jelöljük. A Kr. u. jelzést is ritkán használjuk, mert, ha egy évszám előtt nincs semmilyen jelzés, akkor az biztosan Krisztus születése utáni eseményre utal.)

2. Történelmi korszakok

Most, hogy már jól el tudunk igazodni az időben, próbáljuk meg meghatározni a nagy **történelmi korszakok** idejét is. A történészek azért látták szükségesnek a korszakolást, hogy a magunk féle „időutazók” jobban tudjanak tájékozódni.

ŐSKOR-nak nevezzük tehát azt az időszakot, ami **az emberiség kialakulásától az írásbeliség megjelenéséig tart. Ez kb. a Kr. e. IV évezred lehet.** Látható, hogy itt még nincsenek pontosan meghatározható dátumok. (Az is nagy kérdés, hogy az írásbeliség megjelenésével az emberiség a fejlődés útjára lépett, avagy inkább kezdte elveszíteni azt a kialakulásánál fogva benne lévő közösségi tudatot, amelyben a hit, a bizalom, az együttérzés, a rend magától értetődő, vagyis evidencia volt. Nagyon sok érv szól az utóbbi megállapítás mellett.)

ÓKOR-nak nevezzük azt az időszakot, ami **az írásbeliség megjelenésétől, a Kr.e. IV. évezredtől a Nyugat-Római Birodalom bukásáig, Kr. u. 476-ig tart.**

KÖZÉPKOR-nak nevezzük **a Nyugat-Római Birodalom bukásától (476-tól), az Amerika felfedezéséig, 1492-ig tartó időszakot.**

ÚJKOR, az az időszak, ami **Amerika felfedezése (1492) óta napjainkig eltelt.**

JELENKOR az, ami **napjainkban történik.**

Jegyezzük meg, hogy bármelyik korban is élt valamelyik elődünk, ő sohasem gondolta azt, hogy őskori, ókori, netán középkori ember. Ő mindig a jelenkorban élt. Ez a felosztás csak a történelemtudomány szempontjából érdekes és hasznos, a hétköznapi életben értelmetlen.

3. Újabb segítő tudományok

Az Ókor a Középkor és az Újkor eseményeinek vizsgálatakor a történelemtudomány egyre több segítő, vagy segédtudomány eredményeit is fel tudja használni.

Már ismerjük a régészetet, az embertan, és a biológia (genetika) tudományát. Ezek már az őskori viszonyok vizsgálatában is fontos szerepet játszottak. Mellettük ismerkedjünk meg még néhány nélkülözhetetlen diszciplínával (tudományág).

- **Diplomatika (oklevéltan)**, főleg a középkori, latin nyelven írott szövegeket vizsgálja.
- **Epigráfia** (felirattan), ami az ókori feliratok gyűjtésével, elemzésével foglalkozik.
- **Paleográfia**, az írások történetével foglalkozó tudomány
- **Kodikológia**, a kódexeket tanulmányozza, és a kézzel írott szövegek tudománya.
- **Kronológia**, témája az időmérés és az időszámítás.
- **Genealógia** (származástan, családtörténet), a családfakutatás tudománya.
- **Történeti földrajz**, a régi korok földrajzi képeivel (térkép) foglalkozik.
- **Numizmatika** (pénztörténet), a régen használt pénzeket vizsgálja, rendszerezi.
- **Heraldika** (címertan), régi szimbólumok, címerek vizsgálatával foglalkozik.
- **Néprajz** (etnográfia), ami a különböző népek, népcsoportok, szokásait, vallási hagyományait vizsgálja. (Pl.: öltözködési, étkezési, díszítő szokások).
- **Nyelvtudomány** (grammatika), ami a különböző népek, népcsoportok nyelvével, azok változásaival, azok rokonságával foglalkozik.

AZ ÓKOR ELSŐ JELENTŐS ÁLLAMAI

TARTALOM

- 1. Az ókori kelet világa – rövid áttekintés**
- 2. Az első államszervezetek**
- 3. Egyiptom kialakulása és az Óbirodalom kora**
- 4. A Közép- és az Újbirodalom kora Egyiptomban**
- 5. A sumérek**
- 6. Mezopotámia további államai**
- 7. India, a hagyományok földje**
- 8. A hatalmas Kína**
- 9. Fönícia és a zsidók**

1. Az ókori kelet világa – rövid áttekintés

Az ősembercsoportok egy része még nagyon sokáig vándorló (nomád) életet élt, míg mások letelepedtek.

Akik a nagy termékeny folyóvölgyekbe érkeztek, azok hozzáálltak a földműveléshez, állattartáshoz. Csatornákat és gátakat építettek, öntöztek, de közben a védelmükről is gondoskodtak. Ennek a szervezőmunkának az eredményeképpen jött létre az állam, amelynek élén az uralkodó és a vezetőréteg állt.

A **Nílus** folyó mentén jött létre **Egyiptom**, a fáraók földje, ahol piramisok találhatóak.

A **Tigris és az Eufrátesz** folyók között először a titokzatos **sumérek** hoztak létre birodalmat, majd őket követték az akkádok, aztán az óbabiloni, a hettita, az asszír, az újbabiloni, a perzsa, a makedón és a pártus birodalmak.

Az **Indus és a Gangesz** vidékén előbb a dravidák, majd az árják alapítottak államot. Ez volt **India**, ahol az emberek kasztokban éltek, és hittek a lélek újjászületésében. A buddhizmus is itt született.

A **Hoang-ho és a Jangce** folyók környékén Kína alakult ki. Ez a különleges nép önmagát a csillagos éghez hasonlította, államát pedig Mennyei Birodalomnak nevezte.

A **Földközi tenger keleti partvidékén** éltek a **föníciaiak**, a „tenger fuvarosai”, akik kereskedelemmel foglalkoztak, és a **zsidók**, akiknek monoteista (egyistenhitű) vallása később az európai kultúra szerves része lett.

2. Az első államszervezetek

A vándorló ősemberhordák a vadak után kutatva folyóvölgyekhez érkeztek. Ezek némelyike olyan ideális földrajzi helyen volt, ahol lehetőség nyílt a végleges **letelepedésre**. Amikor a hordák, törzsek lélekszáma már egyre nagyobb lett, az addigi tevékenységeikkel nem voltak képesek fenntartani önmagukat. **A gyűjtögetést rövidesen felváltotta a földművelés, a vadászatot, pedig az állattartás.** A folyóvölgyek apadása, áradása termékennyé tette a talajt. Gondoskodni kellett a gátak és az öntözéshez szükséges csatornák építéséről. Szervezni kellett a munkát az építkezéseken, a földeken. Ezekhez a tevékenységekhez már irányítókra volt szükség. Lassan ki is váltak a vezetők. Személyüket nagy tisztelet övezte, így belőlük lettek a későbbi uralkodók. Feladatuk volt a terület megvédése is. Ehhez pedig hadsereget kellett szervezni.

Ezt az irányító, szervező és védelmi rendszert nevezzük államszervezetnek.

A világon először – közel azonos időben – négy helyen alakult ki államszervezet:

- a **Nílus** folyó mentén
- a **Tigris** és **Eufrátesz** folyók közötti területen (Mezopotámia)
- **Indus** és **Gangesz** folyók völgyében
- **Hoang-ho** és **Jangce** (sárga és kék) folyók mentén

Ezek mellett korai államszerveződés figyelhető meg a **Földközi-tenger néhány szigetén és a keleti partvidék bizonyos helyein.**

Jegyezzük meg, hogy azok a népcsoportok, amelyek vándorló (nomád) életet folytattak, az általános vélekedéssel szemben sem tekinthetők elmaradottnak, barbároknak. (Ezt csak a letelepedettek terjesztették róluk.) Sőt, bizonyos szempontból még nagyobb kihívás volt ugyanazokat a feladatokat mozgás közben megszervezni, ellátni, mint a letelepedett államok esetében. Ezek között a népek között találjuk a magyarok elődeit is, akiket a történetírás szkítáknak, szarmatáknak, szittyáknak, később türköknek, hunoknak, avaroknak nevezett. (Hogy miért ez a sokféle elnevezés, arról a magyarok őstörténete kapcsán ejtünk majd szót.)

3. Egyiptom kialakulása és az Óbirodalom kora

A Nílus folyó mentén már 8 ezer évvel ezelőtt éltek letelepedett embercsoportok. Az irányító-, szervezőmunka eredményeképpen gátak, csatornák épültek, és az emberek földet műveltek. Végül két államszervezet is kialakult:

- Felső-Egyiptom

- Alsó-Egyiptom

A két állam kb. Kr.e. 3000 körül egyesült Ménész (Meni, vagy Narmer) király vezetésével. A történészek az egyesítés előtti korszakot **archaikus** /arhaikus/ **kornak** nevezik. Az egyesítés utáni időszakot három nagy korszakra osztották:

1. Óbirodalom kora (kb. Kr.e. 3000- Kr.e. 2150)

Ekkor a legismertebb uralkodók (fáraók) voltak:

- Dzsószer – Szakkarában neki épült a híres **lépcsős piramis**, amit Imhotep tervezett.
  - Sznofru – négy piramist is épített, közöttük a tört falút és a vörös piramist is.
  - Kheopsz (Hufu)
  - Kephren (Hafre)
  - Mükherinosz (Menkauré)
- } – a híres **gízai piramisok** ezeknek a fáraóknak épültek.
- Ezeket „őrzi” az emberfejű és oroszlántestű **Szfinx**.

Ebben az időszakban már kialakult az a temetkezési szokás is, ami a **mumifikáláson** alapult. A fáraót valószínűleg piramisokba, az előkelőket pedig masztabákba temették.

A vallási szokások is állandósultak:

Sokistenhitű (politeista) vallásuk volt, mint majdnem minden ókori népnek. Ennek fontos része volt a halál utáni élet, amire gondosan fel is készítették az elhunyt testét és lelkét. Főbb isteneik:

Amon-Ré, Aton, Anubisz, Ízisz, Ozirisz, Széth, Thot, Hórusz, stb.

A fáraók uralmát is isteni eredetűnek tartották (despotizmus).

Ekkor már kialakult az alá- és fölérendeltségen alapuló rend is (hierarchia).

- fáraó
- előkelők, papok
- katonák, írnokok
- szabad földművesek és kézművesek
- rabszolgák

4. A Közép- és az Újbirodalom kora Egyiptomban

2. Középbirodalom kora (kb. Kr.e. 2050- 1750-ig)

Ebben az időszakban a fáraók hatalma ismét megerősödött. A társadalom felépítése, a vallási és a temetkezési szokások változatlanok maradtak. A kor legismertebb uralkodója: Szeszósztisz (III. Szenusert).

3. Újbirodalom kora (kb. Kr.e. 1550-1050-ig)

Ismét erősödik a fáraók hatalma. A legismertebb uralkodók a Ramszeszek – közülük is a leghíresebb: II. Ramszesz.

Kiemelkedő uralkodó volt IV. Amenhotep, aki később Ehnatonra változtatta nevét. Ezt azért tette, mert uralkodása alatt bevezette az **egyistenhitű (monoteista) vallást**, s ennek középpontjába Aton isten tiszteletét állította. Az ő uralkodása idején még a művészetek is megváltoztak, mozgalmasabbak, színesebbek lettek a szobrok és festmények.

Az Újbirodalom korában a királyi család tagjait és az előkelőket már Thébában, sziklasírokba, az úgynevezett Királyok Völgyébe, illetve a Királynők Völgyébe temették. A mumifikálás szokása továbbra is megmaradt. (Hitük szerint a lélek természetes állapota az, ha többé nem születik újjá. Amíg a földi test épségben van, ez nem is történhet meg. A tartósításának ez az értelme.)

Ekkor élt a mai napig legismertebb fáraó, Tutanhamon is, akinek a sírját szinte érintetlenül találták meg a régészek (Howard Carter).

Ehnaton halála után visszaállították a sokistenhitű vallást. Egyiptomban végig megmaradt a **hieroglif-írás**. Fejlett volt a matematika, csillagászat, építészet és az orvostudomány is.

Említsük meg, hogy az egyiptomi történeti kutatásokban két világhírű magyar tudós is részt vett. **Kákosy László** és **Vörös Győző** jelentős felfedezéseket tettek, alapkönyveket írtak.

5. A sumérek

A **Tigris és az Eufrátesz folyók közét nevezzük Mezopotámiának**. Ez nem egy államszervezet, hanem egy földrajzi hely. Itt az első államszervező nép a **sumer** volt. Az ő eredetükről szinte semmit sem tudunk, holott nagyon sok **ékírásos** agyagtáblát hagytak az utókorra. Ezekben még az eredetükről is írnak, de a tudomány jelenleg nem tud mit kezdeni ezekkel a szövegekkel. Legismertebb ékírásos hagyatékuk a **Gilgames eposz**. (Ez Uruk város királyának történetét meséli el.)

A sumérek nagyon nagy kultúrával rendelkeztek, és fejlett civilizációt hoztak létre már a Kr.e. IV évezredben. Városállamokban éltek, ami azt jelenti, hogy minden településnek saját uralkodója, saját törvényei, saját hadserege volt. Közöttük az összetartó erő a nyelv és a sokistenhitű vallás volt. (Ennek főbb istenei: An, Enlil, Enki, Innin, Utnapistim, stb.).

A legismertebb sumér városok: Babilon, Úr, Uruk, Umma, Kis, Lagas, Nippur, Eridu.

Városaikat fallal vették körül és a négy égtáj felé kapukat nyitottak (Istár kapu). Középpontjukban lépcsős templom (zikkurat) állt.

6. Mezopotámia további államai

A sumér uralom kb. Kr.e. 2200-ig állt fenn, amikor az **akkádok** szervezték meg saját birodalmukat Sarrukin, avagy Nagy Szargon király vezetésével.

Az **Akkád Birodalom** uralma után, kb. Kr.e. 2000-től, kb. Kr.e. 1700-ig az amoriták vették át a hatalmat. Ők hozták létre a híres **Óbabiloni Birodalmat**. Ez már egységes állam volt Babilon központtal. Leghíresebb uralkodója Hammurapi, aki minden város központjában ékírásos törvényoszlopokat állíttatott fel.

Kb. Kr.e. 1700-tól már a **hettiták** uralták Mezopotámiát. Ők nagy háborúkat vívtak az Egyiptomiakkal.

Kr.e. 1100 körül az **Asszír Birodalom** része lett Mezopotámia. Legnagyobb uralkodója, Assurbanapli hatalmas könyvtárat hozott létre, amelyben összegyűjtötte az ókori világ összes írott forrását. (Ez később elpusztult.)

Kr.e. a VII. században rövid időre megalakult az **Újbabiloni Birodalom**. Ennek uralkodója Nabukodonozor Kr.e. 599-ben elfoglalta Jeruzsálemet, és a zsidókat Babilonba hurcoltatta. (Ez volt a zsidók „babiloni fogsága”).

Kr.e. 600 körül Kürosz és I. Dareiosz vezetésével jött létre a hatalmas **Perzsa Birodalom**, ami szintén magába foglalta Mezopotámiát.

Kr.e. 330 körül a makedón uralkodó **Nagy Sándor (Alexandrosz)** elfoglalja a perzsa területeket, létrehozva a világ legnagyobb államát, a **Makedón Birodalmat**. Halála után a birodalom szétesett.

Mezopotámia területe ezt követően a **Pártus Birodalom** része lett, ami kb. Kr.e. 250-től, kb. Kr.u. 250-ig állt fenn.

7. India, a hagyományok földje

Az **Indus és a Gangesz folyók vidékén** először a dravidák hoztak létre államszervezetet Kr.e. 3000 körül. Sokistenhitű vallásukról a sok ezer termékenységi istenszobor tanúskodik. Mesterien kiépített városokat is alapítottak (Mohendzsodáró, és Harappa). Kr. e. 1500 körül új népcsoport érkezett erre a helyre. Ők voltak az áriják. A dravidákat délre szorították.

Az áriják sokistenhitű vallása áthatotta egész társadalmukat. A hindu vallás (brahmanizmusnak is nevezik) szent könyve a Védák könyve. Főbb istenei: Brahma, Siva és Visnu, akiknek többféle megtestesüléseik is ismertek. Ősi nyelvük a szanszkrit.

A társadalom (az egy területen élő emberek csoportja) szigorú hierarchia szerint épült fel. Az embereket négy **kaszt**ba osztották, sőt voltak olyanok, akiket még ezekből is kihagytak. (Ezek hatalmas tömegét nevezték páriáknak vagy csandaláknak.)

- Papok – (brahmanák), akik a szellemi hatalmat gyakorolják
- Lovagok – (ksatriják), a politikai hatalom birtokosai
- Dolgozók – (vaistják) a gazdasági élet szereplői, földművesek, kézművesek, kereskedők
- Szolgák – (sudrák), akik a termelő munkában segédkeznek

Életükben ezekből a kasztokból nem léphetnek ki, de ismerik az újjászületés (reinkarnáció) fogalmát. Ez lehetőséget ad arra, hogy akár magasabb kasztban is újjászülessenek. A körforgás végén lelkük a Nirvánában egyesül a Teremtővel.

Indiában a Kr.e. VI. században egy újabb vallás is keletkezett, a buddhizmus. Megalapítója Gautama Sziddhárta volt. Ő, többek között arra kereste a választ, hogy miért boldogtalanok az emberek, mi az oka a szenvedésnek. Amikor rájött, hogy ennek oka az önzés, és a folyamatos vágyakozás, akkor „felébredt”, vagyis „megvilágosodott”, azaz Buddhává vált. Ez a vallás Kr.e. a III. században terjedt el, amikor a területeket egyesítő **Asóka** uralkodott.

8. A hatalmas Kína

A **Hoang-ho és a Jangce** folyók vidékén Kr.e. 2000 körül a Sang-dinasztia (uralkodócsalád) hozta létre az első államszervezetet. A hatalmas folyók vidékén élő népcsoportok rizst termesztettek, de fontos szerepe volt a tea és eperfa ültetvényeknek is. A földműveléshez szükséges csatornák, gátak építése – Egyiptomhoz hasonlóan – itt is óriási szervezőmunkát igényelt. A társadalmi hierarchia hamar kiépült és megszilárdult.

A világ legbonyolultabb írásrendszerét dolgozták ki. Mivel az itt élő népek sokféle nyelven beszéltek, az írás jelrendszerének segítségével tudtak, illetve tudnak ma is kommunikálni.

Birodalmukat a csillagos éghez hasonlították, ezért **Mennyei Birodalom**nak is nevezték. Az égi világ tükörképe a földi élet, amelyben a legfényesebb sarkcsillag nem más, mint maga az uralkodó. Hitük szerint az égi rend változatlan, mozdulatlan nyugalomának megvalósítása a legfontosabb feladat.

Nemcsak a kultúrájuk bámulatos, hanem a civilizáció terén is nagyszerű eredményeket értek el. Ismerték és használták (de csak tűzijátékok alkalmával és céljából) a **puskapor**t. Felfedezték a **porcelánt**. Mivel ismerték az **iránytűt**, hajóikkal bejárták az Indiai- és a Csendes-óceán vizeit. A selyemhernyó tenyésztésének csodálatos eredménye volt a selyem készítése. (Az Európával történő kereskedelem fontos árucikke volt ez a pompás kelme, ezért magát a kereskedelmi útvonalat is **Selyemút**nak nevezték el.)

A Hoang-ho és a Jangce folyókat összekötő **Nagy Csatornát** emberfeletti munkával építették meg, mint ahogyan azt a hatalmas falat is, ami az északi népek betörései ellen nyújtott védelmet. A **Kínai Nagy Fal** kb. 7000 kilométer hosszan tekeredik hegyek és völgyek között. A falrendszer összeépítése a birodalom egységét megeremtő Csin Si Huang-ti utasítására indult meg. A Kína elnevezés is az ő nevéből származik. A világhírű agyaghadzsereg szintén **Csin Si Huang-ti** emlékét őrzi. (A közel tízezer darabból álló **cseréphadsereg** egyedülálló az egész világon.)

Kínában három jelentős vallás terjedt el:

- a buddhizmus, amit a szomszédos Indiából vettek át,
- a taoizmus, amelynek megalapítója Lao-ce (szent könyve a Tao Te King),
- a konfucianizmus, amelyet Kung-ce (Konfuciusz) alapított szintén Kr. e. az V. században

9. Fönícia és a zsidók

Az ókor első jelentős keleti államai között tartjuk számon a föníciaiakat és a zsidókat.

Fönícia a Földközi-tenger keleti partvidékének északi részén húzódó városok laza szövetsége volt. Türosz és Búblosz városából sok száz áruval megrakott hajó indult a Földközi-tenger kikötői felé. A föníciaiakat a „tenger fuvarosainak” is szokták nevezni. A Földközi-tenger partvidékét körbehajózó nép mindenfelé kikötőket hozott létre, ahol gyakran önálló államok is szerveződtek. (Ilyen volt például az észak-afrikai Karthágó is, ami később a Pun Birodalom központja lett.)

A föníciaiakhoz kötik az úgy nevezett **hangjelölő írás** megjelenését, amelynek alapját a 22 mássalhangzóból álló ábécé adja.

A **zsidók** eredetét és történetét a **Biblia ószövetségi része** mondja el. Ez egyébként a zsidóság szent irata, amelynek alapja a Tóra, vagyis Mózes öt könyve.

Nyelvük, a héber.

Vallásukat az egyik első egyistenhitű (monoteista) vallásként tartják számon.

Ősatyjuk, Ábrahám (Ábrám), nemzetségével Mezopotámia földjéről indult új hazát keresni. Megsokasodott népe Egyiptomba került, ahol szolgálónépként éltek. Mózes vezetésével Kr.e. 1200 körül onnan kivonultak (exodus), majd hosszú vándorlás után Józsué vezetésével a számukra megígért helyre (Az „Ígéret földje”), a kánaániták földjére érkeztek. Az itt talált népet kegyetlenül lemészárolták. A Földközi tenger keleti partvidékén, Föníciától délre szervezte meg első államukat Kr.e. 1000 körül Salamon, majd Dávid király.

Az Ószövetség szövegét azért fontos megismerni, mert később az egész európai műveltség alapja lett. Írók, költők, festők, szobrászok használják fel műveikben a zsidó vallás történeteit.

AZ ÓKORI GÖRÖGÖK

TARTALOM

- 1. A görögökről röviden**
- 2. A krétai kultúra**
- 3. Az első görögök érkezése – a mükénéi kor**
- 4. Spárta a dór városállam**
- 5. Athén**
- 6. Az olimpiai játékok**
- 7. Háborúk a perzsák ellen**
- 8. A demokrácia kora Athénban**
- 9. Nagy Sándor és a hellénizmus**

1. A görögökről röviden

A nagy folyók melletti államokkal egy időben **Krétán** is kialakult egy **fejlett kultúra**. Ez a bikafejjel szimbolizált, és Minószi kornak nevezett időszak jelentette az alapot a Kr.e. 2000 körül érkező **első görögöknek** a saját államaik megszervezéséhez.

Az akháj, az aiol és a ión törzsek **városállamokat, vagyis poliszokat hoztak létre**, és benépesítették a Balkán-félsziget déli részét, az Égei-tenger szigetvilágát, Kis-Ázsia nyugati partvidékét, sőt Szicília szigetét is. Az első korszakot, legerősebb poliszukról Mükénéi kornak nevezzük. Ekkoriban folyt a legendás trójai háború, amelyről **Homérosz** két híres műve (**Iliász és Odüsszeia**) is szól.

A dór törzs érkezése nagy változást hozott. A harcias nép, melynek legerősebb állama **Spárta** volt, fokozatosan kezdte elfoglalni a **görög földet, vagyis Hellászt**. A régi városállamok azonban **Athén** vezetésével szembeszálltak velük. Ez a nagy műveltséggel és kultúrával rendelkező város ezután szinte állandóan hadban állt.

A görögök azonban a háborúkat is felfüggesztették, ha elérkezett az **olimpiai játékok** ideje, amelyeket Zeusz, a főisten tiszteletére rendeztek. A bajnok nagy tiszteletnek örvendő híresség lett Hellaszban.

Ha idegen hatalom támadt rájuk, akkor össze is tudtak fogni egymással. A **három perzsa támadást** is így védték ki.

Az első alkalommal a tomboló vihar tette tönkre I. Dareiosz perzsa király hajóit.

Másodszor a **Miltiadész** vezetésével arattak világraszóló győzelmet **Marathónnál**.

A harmadik perzsa támadásnál szárazföldön és tengeren is nagy csaták voltak. A szárazföldi ütközetre a **thermopülai szorosnál** került sor, ahol a spártaiak 300 hős katonája mind odaveszett. A tengeri ütközet alkalmával azonban az athéni **Themisztoklész** csellel legyőzte a **szalamiszi öbölben** a perzsákat.

A perzsák végleges legyőzése után Athénban nagy változás következett be. A köznép (a démosz) átvette a politikai hatalmat, és ezzel elkezdődött a **demokrácia korszaka**. **Periklész** irányítása alatt a városban a művészet és a tudomány jelentős támogatást élvezett.

Az állandó belső háborúskodások miatt Athén és Spárta is legyengült, amit **II. Philipposz** makedón uralkodó kihasználta, és elkezdte a meghódításukat. Ezt már fia, a kiváló hadvezér **Alexandrosz (azaz Nagy Sándor)** folytatta, aki meghódította Egyiptomot, a Perzsa Birodalmat és India egy részét is. A hatalmassá vált **Makedón Birodalomban** a görög nyelvet és műveltséget, mint közvetítő kultúrát próbálta meg elterjeszteni. Ezt a folyamatot nevezzük **hellénizmusnak**.

A görög kultúra meghatározó lett Európában is, ezért tanuljuk meg részletesebben a történetüket.

2. A krétai kultúra

Már sok-sok korai államszervezetről tudunk. Tovább folytatva a sort, most is egy nagy kultúra és civilizáció bölcsőjével ismerkedhetünk meg.

A **Földközi-tenger keleti felében elhelyezkedő szigeten, Krétán** már Kr.e. 3000 körül fejlett kultúra alakult ki. Ezt a korai korszakot a tudósok **minószi kornak** nevezik. Minós valószínűleg Kréta első királya volt. A híres knósszoszi palota romjait (benne a zezugos labirintust is, amiről a Minótauros legendája című monda szól) megtalálták a régészek. Krétai történelemről és kultúráról főleg mondák alapján vannak ismereteink (pl.: Európe elrablása, Daidalosz és Ikarosz története).

3. Az első görögök érkezése – a mükénéi kor

Kr.e. 2000 körül érkeztek meg az első görög törzsek Krétára és a környező félszigetekre és szigetekre.

Az első törzsek az akhájok, aiolok /ajolok/ és a iónok /jónok/ voltak.

Kréta szigete mellett elfoglalták a Balkán-félsziget déli részét, Kis-Ázsia nyugati partvidékét, és az Égei-tenger szigetvilágát.

Ezeket együttesen hívjuk **görög földnek**, vagyis **Hellásznak**, a lakókat pedig **hellének**.

Görögök városállamokban, vagyis **poliszokban** telepedtek le. (A városállamokról már sumérek kapcsán megtanultuk, hogy minden városnak saját uralkodója, hadserege és törvényei vannak. A közös nyelv és vallás köti őket össze.) A krétaiaktól és az itt talált más népektől átvették kultúráikat, szokásaikat és vallásukat, sőt azokat tovább is fejlesztették.

Vallásuk sokistenhitű volt. Isteneiket örökké fiataloknak, halhatatlannak képzeltek, és úgy gondolták, hogy alakjukat folyamatosan változtatva beleavatkoznak az emberek életébe.

Gyakran házasságra is lépnek velük. (Közös gyermekeik lesznek a félistenek.) Dicsérnek és büntetnek. Úgy gondolták a görögök, hogy isteneik az Olümposz hegyén éltek.

Több száz istent ismertek, de közülük 12 főistent tartottak számon:

Zeusz, Poszeidon, Héra, Hádész, Artemisz, Pallasz Athéné, Héphaisztosz /héfhaisztosz/, Árész, Aphrodité, /afrodité/ Hermész, Hesztia, Apolló.

Közéjük néha mások is bekerültek, mint például Déméter vagy Dionüszosz.

A görögök történetének első korszakában a legerősebb városállam **Mükéné** volt. (Ezt a korszakot mükénéi kornak is nevezik) Ebben az időszakban játszódik le a híres **trójai háború** is. A görög városok szövetsége a kis-ázsiai Trója behódolását akarta elérni. Ezt a történetet **Homérosz írta meg Iliász és az Odüsszeia című műveiben**. (Az Iliász a trójai háborút, az Odüsszeia pedig Odüsszeusz görög király kalandos utazását meséli el.)

A görög városok ebben az időszakban földműveléssel és kereskedelemmel foglalkoztak. Szőlő és olajbogyó termelt nagy mennyiségben. Ezeket hatalmas cserépedényekben (amforák) szállították hajóikkal a Földközi tengeren.

4. Spárta a dór városállam

A görögök életében akkor következett be nagy változás, amikor Kr.e. 1000 környékén új törzs jelent meg Hellaszban. Ők voltak a **dórok**. Ez egy nagyon harcias görög törzs volt. Nem foglalkoztak semmi mással csak a katonáskodással. Elfoglalták Krétát, és a Balkán-félsziget déli részét is. A régi városállamokat leigázták, a lakókat szolgákká tették (helóták), és nagy részüket a város peremére szorították (körüllakók).

A dór városok élén király állt, a vének tanácsát meghallgatva kormányzott.

A dórok leghíresebb városállama **Spárta** volt.

Újszülött gyerekeiket a vének tanácsa elé vitték, ahol döntöttek a sorsukról. (Akiket nem tartottak életképesnek, azokat ledobták a Taigetosz hegyéről.)

A lányok édesanyjuk mellett maradtak, készültek a feleség és anya szerepre. Igazából egyetlen feladatuk volt: jó harcosokat szülni.

A fiúk már 6 éves koruktól fogva katonai táborokban éltek. Bár megtanultak írni és olvasni, a fő feladatuk a fegyverforgatás volt. El kellett tűrniük az éhezést, a fájdalmat. Húsz éves korukban nősülhettek, 30 évesen költözhetek a családjukhoz. 50 éves korukig kellett katonai szolgálatot teljesíteniük. Ezután a vének tanácsának tagjai lehettek.

A spártaiak egymás közt mindenben egyenlők voltak. Közösén étkeztek, röviden és keveset beszéltek (lakonikus beszéd).

Tiltották a kereskedelmet. Megélhetésükről a helóták gondoskodtak.

5. Athén

Ez a városállam szinte mindenben különbözött Spártától. Vezetőik az **előkelők (arisztokraták)** voltak. A **köznép (démosz)** tagjai földet műveltek, kézműves mesterségeket űztek és kereskedtek. Büszkéek voltak arra, hogy – szorgalmuk jóvoltából – a két kezük munkájával gyarapodtak.

Gyerekeiket iskolába járatták, ahol a **test és a szellem nevelése** egyformán fontos volt.

Tartottak a rabszolgákat, de velük is emberségesen bántak. Munkát vállalhattak, jövedelmet szerezhettek, és akár meg is válthatták szabadságukat.

A kultúra, a művészet az athéni mindennapok része volt.

A város közepén, a fellegrárnak (**Akropolisznak**) nevezett sziklás emelkedőre építették fel isteneik templomait (Zeuszé volt a Parthenon.).

Hazájukat nagyon szerették, s bár nem voltak olyan jó katonák, mint a spártaiak, de a lelkesedés hatalmas erőt adott nekik.

Mivel a régi városállamok mindenáron meg akarták akadályozni a dórok előrenyomulását, állandó háborúskodás alakult ki.

Athén és Spárta között az ellentét szinte kibékíthetetlen volt. Mégis akadtak olyan időszakok, amikor letették a fegyvert, sőt össze is fogtak egymással.

6. Az olimpiai játékok

A görögök élete nem csak háborúskodásból állt. Nagyon érdekes, színes, tartalmas életet éltek. Isteneik dicsőségére hatalmas ünnepeket tartottak, amelyeknek költségeit a tehetősebbek állták.

Igyekeztek meggyőződni döntéseik helyességéről, ilyenkor az istenekhez fordultak. Ez úgy történt, hogy elismert **jóshelyek**re zárandokoltak, ahol a beavatott (istenekkel kapcsolatban állók) papnők különböző jelekből olvasva válaszoltak a kérdéseikre. **A leghíresebb jóshely Delphoiban (delfoj) volt.**

A legnagyobb várakozás mindig az **olimpiai játékok**at előzte meg.

Az elsőt Kr.e. 776-ban rendezték meg Olümpia városában Zeusz tiszteletére. (Ez az időpont az időszámításuk kezdete.) Az olimpiai játékok idején általános fegyverszünetet hirdettek a görögök között.

A versenyeken csak férfiak vehettek részt, akik meztelen testtel küzdöttek. (Az emberi test szépségét, harmóniáját nagyra tartották.)

Eleinte csak futó számok szerepeltek a programban, később voltak birkózó, diszkoszvető, gerelyhajító, távolugró, kocsihajtó, öttusa, sőt költői versenyek is.

Csak a győzelem számított. A bajnok a szent olajfáról, aranykéssel levágott ágból font koszorút kapott, és róla életnagyságú szobor is készült. Városa olyan büszke volt rá, hogy élete végéig eltartotta, gondoskodott róla.

7. Háborúk a perzsák ellen

Az olimpia után a görögök folytatták a háborúikat, de ha közös ellenség támadt rájuk, akkor összefogtak egymással.

Ez történt akkor is, amikor a szomszédos hatalmas **perzsa birodalom szemet vetett a görög városokra**, és megpróbálta azokat elfoglalni.

Az **első támadást** I. Dareiosz vezette.

Kr.e. 492-ben hajókkal indult a Balkán-félsziget felé, de a vihar azokat tönkre tette.

Két évvel később (**Kr.e. 490-ben**) **I. Dareiosz ismét támadott**. A döntő ütközetre **Marathónnál** került sor. **Miltiadész**, az athéni hadvezér bravúros győzelmet aratott a zárt csatarendbe (falánx) szerveződött mintegy 10.000 gyalogos katonájával (hoplita). Nem várta be a vallási okok miatt csak később érkező Spártaiakat. Inkább kockáztatott, de kihasználva a perzsa lovasság távollétét, azonnal támadott. (A marathóni hírvivő katona emlékére rendezik meg az olimpiákon a marathóni futás versenyszámot. A legenda szerint, teljes menetfelszerelésben futott több mint 40 kilométert, hogy Athénba vigye a győzelem hírért. Megérkezése után, csak annyit tudott mondani, hogy „Győztünk!” , majd összeesett és meghalt.)

Kr.e. 480-ban a perzsák megindították a **harmadik támadásukat** is. Ekkor már Dareiosz fia, Xerxész volt a perzsa király. Ő szárazföldön és tengeren is támadott. A szárazföldi ütközetre a **thermopülai szorosnál** került sor. Ezt – a legenda szerint – 300 spártai katona védte 10.000 perzsával szemben.

A perzsák így is csak árulás miatt tudtak győzni. Valamennyi spártai katona meghalt köztük Leonidász király is. Sírfeliratuk ma is olvasható („Itt nyugszunk. Vándor! Vidd hírül a spártaiaknak, megcselekedtük, amit megkövetelt a haza.”)

A tengeri ütközetre a **szalamiszi öbölben** került sor.

Az athéniak hadvezére **Themisztoklész** cselhez folyamodva legyőzte a hatalmas perzsa hajókat, és Kr.e. 479-ben a szárazföldi csatát is megnyerte. A görögök végleg megszabadultak a perzsa veszélytől.

8. A demokrácia kora Athénban

A perzsa háborúk előtt Athénban a társadalom irányítói – ahogy arról már szó volt –, az előkelők, vagyis az arisztokraták voltak. Minden fontos kérdésben ők hozták meg a végső döntést. Egy időben egyeduralkodók (tűrannoszok) is vezették a várost. (Peiszisztratosz idején nagy fejlődésnek indult Athén.) A perzsák legyőzése után, Kr.e. az V. század közepén azonban változott a helyzet. A köznép, a démosz tagjai, hivatkozva a háborúkban tanúsított áldozatos küzdelmeikre, jogot formáltak arra, hogy beleszóljanak a polisz ügyeibe, vagyis a politikába. Az arisztokraták kénytelenek voltak engedni. Amikor ezt az akaratot érvényesítette a démosz, akkor Athénban elkezdődött a **köznép uralma**, vagyis a **demokrácia**.

A demokrácia legfőbb szerve a **népgyűlés** lett, melynek tagja lehetett minden felnőtt szabad férfi, akinek a szülei is szabad athéni polgárok voltak.

Általában havonta üléseztek, és döntöttek a várost érintő legfontosabb kérdésekben. A köztes időkben **9 hivatalnok (arkhón)** és **10 hadvezér (sztratégosz)** intézte a legfontosabb ügyeket. (Őket évente választotta meg a népgyűlés. Voltak olyan hivatalok is, amelyeket sorshúzással töltöttek be.) Ha valakit azzal gyanúsítottak, hogy újra egyeduralkodóra tör, akkor száműzték a városból.

A kortársak közül sokan nevezték ezt az időszakot a „csöcselék uralmának”. (Arisztophanész, a híres vígjátékíró egyenesen „democsokráciát” emlegetett egyik művében, amelyet Arany János fordított magyarra.)

Athénban a demokrácia akkor működött a legjobban, amikor 15 éven át **Periklész** választották első sztratégosszá. (Mivel egy ügyes politikushoz kötődik ez a sikeresnek mondható korszak, látható, hogy a demokrácia sem „csodaszer” megfelelő vezetők nélkül.) Ő – valamint rendkívül okos és szép párja, Aszpászia – nagy pártolói voltak a művészeteknek és a tudományoknak.

A görög föld egyébként is bővelkedett kiváló elmékben, akik közül sokan meghatározóivá váltak az európai kultúrának:

Bölcselek (filozófusok): Szókratész, Platón, Arisztotelész

Drámaírók: Szophoklész, Euripidész, Aiszkülosz, Arisztophanész

Szobrászok: Pheidiasz, Müron, Praxitelész, Polükleitosz

Történetírók: Hérodotosz (a történetírás atyja), Xenophón, Thuküdidész

Matematikusok: Pitagorasz, Euklidész, Thalész

Fizikus: Arkhimédész

Orvos: Hippokratész

9. Nagy Sándor és a hellénizmus

Athén és Spárta között a háborúskodás ebben az időben is tovább folytatódott. Még a perzsa háborúk idején létrejött Déloszi Szövetség (Athén vezetésével), és a Peloponnészoszi Szövetség (Spárta irányításával) feszült egymásnak. A kb. 100 évig húzódó küzdelem során egyikőjük sem tudott kivívni tartós győzelmet, de mindkét szövetség alaposan legyengült.

Ezt használta ki **II. Philipposz makedón uralkodó**, aki saját uralma alatt szeretne volna egyesíteni valamennyi görög területet (pánhellén gondolat). A makedónok a Balkán-félsziget északi részén élő görögök voltak.

Ennek a törekvésnek akadtak támogatói (pl.: Iszokratész), és voltak ellenzői is. (pl.: Démoszthenész)

II. Philipposz nem tudta megvalósítani elképzeléseit, mert merénylet áldozata lett. Fia, **Alexandrosz (Nagy Sándor)** azonban megvalósította apja tervét, de nem politikai, diplomáciai (tárgyalásos), hanem katonai módszerekkel. Alexandrosz hatalmas műveltségű, kiváló hadvezér volt. (Arisztotelész volt a tanítója.)

Erős és jól szervezett seregével elfoglalta a görög földet, majd legyőzte III. Dareiosz perzsa uralkodót is. A perzsa birodalom meghódítása után elfoglalta Egyiptomot, és India egy része is övé lett. Ebben a hatalmas **Makedón Birodalomban** találkozott egymással sok nagy kultúra, (A kultúra része a tudomány, a művészet és a vallás is.). Nagy Sándor azt szeretne volna, ha közöttük az **összekötő kapocs**, a „közös nevező” **a görög** lett volna. Ezt a folyamatot nevezzük **hellénizmusnak**.

Kr.e. 330 körül Nagy Sándor fiatalon meghalt, birodalma pedig részekre hullott szét. A görög föld rövidesen a Római Birodalom fennhatósága alá került, ami ezután meghatározta a Földközi-tengert „körülölelő” népek életét.

AZ ÓKORI RÓMA

TARTALOM

- 1. A kis városállamtól a hatalmas birodalomig – rövid áttekintés**
  - 2. A város kialakulása – a királyság kora**
  - 3. A köztársaság kora – hódító háborúk**
- 4. Rabszolga felkelések, polgárháborúk – Julius Caesar fellépése**
  - 5. A császárság kora – a kereszténység kialakulása**
  - 6. A birodalom szakadása és bukása**

1. A kis városállamtól a hatalmas birodalomig – rövid áttekintés

Az Itáliai-félsziget közepén fekvő városállam, Róma viszonylag rövid idő alatt a világ – legalábbis a nyugati világ –, legnagyobb birodalma lett. A várost a monda szerint egy anyafarkas által felnevelt ikerpár, Romulus és Remus /rémusz/ alapította. Valójában latin népek hozták létre.

Történetüket három részre tagolhatjuk:

A KIRÁLYSÁG korában az uralkodó az **előkelőkre (patrícusok)** támaszkodva irányította a várost. (Ők alkották a **szenátust**.) A **köznép (plebejusok)** földet műveltek, kézműves mesterségeket űztek és kereskedtek. Első királyuk valóban Romulus volt.

A KÖZTÁRSASÁG korában a **népgyűlés állt az államszervezet élén, de az igazi hatalom a szenátusé** volt.

Ekkor már **megkezdtek a hódításokat**. A Földközi tenger körül szinte minden területet megszerezték, s azokat tartományokká (provincia) tették. A legnagyobb háborút az észak-afrikai Pun Birodalommal vívták. (Ennek Hannibál és Scipio /szkípió/ összecsapása volt a legemlékezetesebb eseménye.)

A hódítások eredményeképpen **hatalmasra duzzadt a rabszolgák száma** a birodalomban. Ők fokozatosan átvették minden munkát a szabad köznéptől, akik már csak katonáskodtak és szórakoztak (véres gladiátorküzdelmekben gyönyörködtek). A rabszolgák többször is fellázadtak. A legnagyobb a **Spartacus-féle /szpártakusz/ felkelés** volt, amit csak nehezen tudtak leverni.

A zűrzavaros időszakban az egyeduralom visszaállítására tett kísérletet a kor kiváló tudós és hadvezér-politikusa, **Julius Caesar**. /juliusz cézár/ Ő merénylet áldozata lett, de halála után ennek ellenére újra egy kézbe került a hatalom.

A CSÁSZÁRSÁG korának **első uralkodója Octavianus, /oktáviánusz/** más néven **Augustus császár volt**. Ő hatalmas építkezésekbe kezdett. (Úthálózat, víz- és csatornarendszer, fürdők, stb. építése kötődik a nevéhez)

Az ő korában született meg a birodalom területén (Júdea tartományban) **Jézus Krisztus, aki a feltétel nélküli szeretetre és a megbocsátásra tanította az embereket**. Őt végül a zsidók nyomására kivégezték. Krisztus követői voltak a **keresztények**, akiket még 300 évig üldöztek.

A birodalom életében **Nagy Constantinus /konsztantínusz/ császár** uralkodása alatt nagy változások történtek. Előbb kétközpontú lett a birodalom, majd **395-ben ketté is szakadt**. (Nyugatrómai Birodalom és Keletrómai Birodalom) Ehhez a belső ellentéteken túl, a kelet felől érkező hatalmas népvándorlás is hozzájárult. A hunok és a germán népek nyomását már nem is tudta elviselni a Nyugatrómai Birodalom, és **476-ban** elbukott. Ekkor ért **véget az ókor, és innentől számítjuk a középkor kezdetét**.

2. A város kialakulása – a királyság kora

Róma az Itáliai-félsziget közepén, a Földközi tenger partvidékén, a Tiberis folyó mentén alakult ki Kr.e. 753-ban. A monda szerint egy trójai harcos, Aeneas /éneász/ leszármazottjai, Romulus és Remus voltak a város megalapítói, akiket egy anyafarkas nevelt fel.

A történészek megállapítása szerint **az alapítók latin pásztornépek** voltak, akik az etruszk hagyományokat folytatva építették fel a várost.

Róma ókori története a kis városállam megalakulásától egészen a hatalmas világbirodalom létrejöttéig, majd széteséséig tartott.

A történészek három nagy korszakot különböztetnek meg Róma történetét vizsgálva:

Királyság kora (Kr.e. 753-tól – Kr.e.510-ig)

Ebben az időszakban **a várost a király kormányozta a szenátusra támaszkodva.**

(A szenátus tagjai a legelőkelőbb római családok, vagyis a **patrícusok** férfi tagjai közül kerültek ki.)

Római lakóinak jelentős részét a földműveléssel, kézművességgel és kereskedelemmel foglalkozó **köznép, a plebejusok (plebsz)** alkották.

Létezett a **rabszolgaság** is (főleg az adósrabszolgaság), de számuk ebben az időszakban még nem volt jelentős.

A római mitológiát, s a belőle kinövő sokistenhitű vallást szokás rokonítani a görög istenvilággal. A sok hasonlóság ellenére voltak jelentős eltérések. Isteneik például nem éltek szoros, mindennapos kapcsolatban ez emberekkel, nem léptek velük házasságra.

Azonban ők is tizenkét főistent tartottak számon: **Iuppiter, /jupiter/ Iuno, /junó/ Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Neptunus, Vulcanus, Apollo**

Nem tudni, mennyire hiteles a város alapításáról szóló monda, de az biztos, hogy Róma első királyát Romulusnak hívták. A krónika 7 király uralkodását tartja számon, akik közül az utolsó Tarquinius Superbus /tarkvíniusz superbusz/ volt. Őt a zsarnoksága miatt elkergették a trónról, és elhatározták, hogy ezután közösen kormányozzák a várost. Ezzel elkezdődött Róma történetének 2. korszaka.

3. A köztársaság kora – hódító háborúk

Köztársaság kora (Kr.e. 510-től Kr.e. 31-ig)

Ebben az időszakban a legfőbb döntést hozó szerv hivatalosan a népgyűlés volt, de **a valódi hatalmat a szenátus gyakorolta**. Ők választották meg egy évre a város vezető tisztségviselőit, a **2 konzult**, akiknek a döntései csak együtt voltak érvényesek.

Jelentős tisztség volt még:

- a **cenzor**, aki a szenátus névjegyzékét állította össze
- a **néptribunus**, aki a plebejusok érdekeit védte (Előbb 2, majd ahogy növekedett a birodalom, 10 lett belőlük)
- a quaestor, /kvesztor/ aki a pénzügyeket intézte
- valamint a vallási ügyek első számú vezetője, a pontifex maximus.

A köztársaság korában indultak meg Róma hódító harcai is.

Először az Itáliai-félszigetet foglalták el és tették tartományá (provincia). Gyakran használták az ellenfeleiket megosztó taktikát, ami aljas szokása a hatalomra törő erőknél. (Divide et impera – vagyis: Oszd meg és uralkodj!)

A világhatalom megszerzéséért az **észak-afrikai Pun Birodalommal** vívtak hatalmas háborúkat. (Ennek központja a föníciai alapítású Karthágó volt). Látszólag Szicília megszerzése volt a tét, de valójában a Földközi tenger feletti uralom, az ott folyó kereskedelem ellenőrzése, irányítása mozgatta a feleket.

Három háborúra is sor került, s valamennyit Róma nyerte meg. A legizgalmasabb a második háború volt (Kr.e. 218-tól Kr.e.202-ig). Ekkor a pun hadvezér, **Hannibal**, hatalmas seregével és harci elefántjaival Hispániából indulva átkelt a Pireneusok, majd az Alpok hegyláncain. Teljesen váratlanul szárazföldön, északi irányból támadott. A rómaiak azonban gyorsan magukhoz tértek, és **Cornelius Scipio** /szkípió/ vezetésével seregük átkelt Afrikába, és megtámadta a védtelenül maradt Karthágót. A megrémült punok hazahívták hadvezérüket Itáliából. Hannibál vissza is tért, de a döntő csatában (Zama mellett – Kr.e. 202-ben) vereséget szenvedett Scipiotól. Végül a harmadik háborúban a rómaiak teljesen elpusztították Karthágót.

Róma már a világ uraként szerzett újabb provinciákat: Elfoglalta a görög földet, Galliát, Britanniát, Kis-Ázsia egy részét, valamint Júdeát is (ez utóbbi volt a zsidók földje).

4. Rabszolga felkelések, polgárháborúk – Julius Caesar fellépése

Hatalmas hódító háborúk alaposan megváltoztatták Róma társadalmát. A patríciusok összeolvadtak a plebejusok vékony, de gazdag rétegével. Így alakult ki az előkelők új csoportja a **nobilitás**.

A legnagyobb változást azonban a hódító háborúk során, a leigázott területekről behurcolt **rabszolgák nagy tömegének megjelenése** okozta. Őket nem vették emberszámba, mint „beszélő szerszámokat” adták-vették a piacokon. Szinte minden munkát átvették a plebsztől. Földeken, bányákban, műhelyekben és a házkörül is mindent feladatot ők láttak el.

A legnehezebb talán a **gladiátorok** sorsa volt. Bár látszólag jobbak voltak az életkörülményeik, és nagy népszerűséget is szereztek, de szinte naponta kellett életre-halálra küzdeniük egymással vagy a vérszomjas vadállatokkal. Mindezt azért, hogy szórakoztassák az egyre inkább dologtalanná váló tömeget.

A köznép, a plebsz egy része katonáskodással foglalkozott, a másik fele pedig munka nélkül maradván csak a szórakozásnak élt. Gyakran követeltek a szenátus épülete elé vonulva „cirkuszt és kenyeret” (Panem et circenses /pánem et circenzesz/).

A rabszolgák helyzete teljesen reménytelen volt. A kegyetlen bánásmód miatt gyakoriak voltak a felkelések. A legnagyobb Kr.e. 74 és Kr.e. 71 között zajlott a híres gladiátor, **Spartacus** vezetésével. Három évig tartották rettegésben a rabszolgák a rómaiakat, míg végül sikerült legyőzni őket.

Időközben a különböző provinciák helytartói, a konzulok és a hadvezérek többször is egymás ellen hadakoztak. Ezeket a hatalom megszerzéséért vívott belső háborúkat nevezzük **polgárháborúknak**.

A rabszolgák elleni harcok és a polgárháborús küzdelmek megmutatták, hogy a köztársasági módszerekkel milyen nehezen kormányozható a birodalom. Ezt ismerte fel a kiváló hadvezér, tudós szenátor, **Julius Caesar**. /juliusz cézár/ Arra törekedett, hogy a birodalom irányítása ismét egy kézbe kerüljön. Nyíltan nem merte vállalni ezt az elképzelést, de okosan megszerezte magának a köztársaság szinte minden jelentős tisztségét. (Két társával, Pompeiusszal /pompejusz/ és Crassusszal /krassusz/ hármasszövetséget, úgynevezett triumvirátust hoztak létre.) Végül mégis merénylet áldozata lett. (Gyilkosai között volt nevelt fia, Brutus is, aki a köztársaságot védő összeesküvők közé állt.)

Caesar halála után fogadott fia, Octavianus /oktáviánusz/ provinciává tette Egyiptomot, majd legyőzve ellenfeleit, megszerezte az egyeduralmat.

5. A császárság kora – a kereszténység kialakulása

A császárság kora (Kr.e. 31-től, Kr.u. 476-ig)

Octavianus nyílt császári hatalmat gyakorolt. **Felvette az Augustus (fenséges) nevet, valamint nagybátyja, Caesar nevét.** Utódia is így tettek, így alakult ki a kiváló tudós, hadvezér, politikus nevéből a császár kifejezés.

Augustus császár befejezett minden folyamatban lévő háborút. A határokat megerősítette, és békés építkezésekbe fogott. Ekkor épült ki az egész birodalmat behálózó közútrendszer. Hatalmas fürdők, paloták, villák épültek, víz- és csatornarendszer készült. Templomok sokasága nőtt ki a földből. A művészeteknek nemcsak a császár, hanem az előkelők is komoly támogatói voltak. (Maecenas segítette a kor művészeit, akik között ott találhatók a korszak nagy költői, Horatius, /horáciusz/ Vergilius /vergíliusz/ és Ovidius /ovidiusz/ is.) Ezt az időszakot Róma történetében úgy hívjuk: **Pax Romana, vagyis Római béke.**

A legjelentősebb dolog azonban, ami Augustus uralkodása alatt történt, az az volt, hogy **Júdea provinciában megszületett Jézus Krisztus.** Ő már Tiberius császár uralkodása alatt kezdte el hirdetni tanait. A **feltétel nélküli szeretetre és az őszinte megbocsátásra tanította az embereket.** Akik ezt elfogadták, azok lettek a **keresztények, vagyis Krisztus követői.** A sokistenhitű Római birodalomban üldözték a keresztényeket, **a zsidók követelésére pedig Jézust ki is végezték.** (Júdea római helytartója, Poncius Pilátus mondta ki a halálos ítéletet.)

A császárság korában is tovább folytatódtak a hódítások. **A mai Magyarország dunántúli részét** – ahol akkor a kelták éltek – **Pannónia** néven szintén Tiberius tette provinciává. A tartomány székhelye a mai Óbuda területén volt Aquincum /akvinkum/ néven. Az ekkor keletkezett települések némelyikének helyén a mai napig városok találhatók. Pl.: Győr (Arrabona), Sopron (Scarbantia /szrabancia/), Szombathely (Savaria), Pécs (Sopianae /szofiáne/), Székesfehérvár (Alba Regia /alba régia/).

A császárság idején uralkodtak úgynevezett örült császárok is, mint Caligula /kaligula/ és Néro, de voltak közöttük kiváló hadvezérek, mint Traianus, /trajanusz/ aki Daciát és Mezopotámiát hódoltatta meg, valamint **tudósok-filozófusok,** mint például **Marcus Aurelius.**

6. A birodalom szakadása és bukása

Jelentős változás következett be **Constantinus** /konsztantinusz/ **császár** uralkodása idején: Befejeződött a keresztények mintegy 300 évig tartó üldözése – melynek során előfordult, hogy vadállatokkal marcangoltatták szét azokat, akik a tiltás ellenére is vállalták a hitüket.

Kr.u. 313-ban a kereszténység államvallássá lett, és egy csapásra elterjedt a birodalomban. Természetesen ez az emberek nagy részénél csak formáság maradt. Elmondható, hogy miközben a kereszténység császári parancsra terjedni kezdett, aközben nagyon sokat veszített eredeti mélységéből. Egyre inkább a politikai játszmák eszközévé vált.

Ugyanebben az időszakban indult meg egy hatalmas **népvándorlás, ami megrendítette a Római Birodalmat**. A germánok észak, a **hunok** pedig kelet felől nyomultak Európa belseje felé. A hunok eredetileg a mai Mongólia területén hoztak létre államot, de a kínaiak sorozatos támadásai, illetve új legelők szerzése végett tovább vonultak. **Atilla fejedelemsége alatt birodalmuk központját a mai Magyarország Duna – Tisza közötti részén alakították ki**. A rettegett uralkodó, Atilla váratlan halála után a birodalom szétesett.

A keleti népek sorozatos támadásait a hatalmas Római Birodalom is megsínylette.

Nagy Constantinus császár már korábban kétközpontúvá tette a birodalmat, ami aztán **395-ben ketté is szakadt**. Két új államszervezet jött létre:

- **Nyugatrómai Birodalom (Róma központtal)**
- **Keletrómai Birodalom**, amit később Bizánci Birodalomnak neveztek el. (Székhelye, a Nagy Constantinus császár által Kis-Ázsiában épített Constantinopolis, ami később **Konstantinápoly**, ma pedig Isztambul néven ismert.)

A bizánci birodalom folyamatosan zsugorodva még 1453-ig fennállt, amikor az oszmán-török hódítás áldozata lett. (Isztambul ma is Törökország legnagyobb városa.)

A **Nyugatrómai Birodalom** már a germán törzsek nyomását sem bírta ki, és **476-ban elbukott**.

Ezzel véget ért a második nagy történelmi korszak, **az ókor, és megkezdődött a középkor**.

A KÖZÉPKOR KEZDETE – A FEUDALIZMUS VILÁGA

TARTALOM

- 1. A középkori viszonyok – rövid áttekintés**
- 2. Új európai államok és az Arab Birodalom**
- 3. A feudalizmus társadalma, a hűbéri viszonyok**
  - 4. A földesurak élete**
    - 5. A jobbágyok**
  - 6. A középkori városok**
  - 7. A középkori egyház**
- 8. Műveltség, művészet, tudomány a középkorban**

1. A középkori viszonyok – rövid áttekintés

A Nyugatrómai Birodalom bukása (476) után Európa legjelentősebb állama a Frank Birodalom lett. A feudalizmusnak nevezett társadalmi és gazdasági berendezkedést ők alakították ki. Legjelentősebb uralkodói Kis Pippin és fia, Nagy Károly voltak. A kereszténységet is átvéve a rómaiaktól, olyan társadalmat alakítottak ki, amelyben két alapvető csoport létezett: a földesurak és a jobbágyok. (Később valamennyi európai állam hasonlóan rétegződött.)

A földesurak között hűbéri viszony épült ki. Így alakult ki az egymástól függő főnemesek, középnemesek és kismemesek hűbéri láncolata, amelynek csúcsán maga az uralkodó állt. A nagybirtokosok várakban éltek, a földjeiket a jobbágyok művelték meg **robotban**. Ez azt jelenti, hogy ingyen kellett dolgozniuk a földesúri földeken azért, hogy használatra úgynevezett **jobbágytelket** kapjanak. (A robot mellett még **dézmával és ajándékkal is tartoztak.**)

A nemesi birtokot a legidősebb fiú örökölhette. A második fiú főpapi méltóságot igyekezett megszerezni, a többiek pedig **lovagok** lettek. Ez bizonytalan megélhetést biztosított, de nagy népszerűséget, ismertséget adott. Ha nem volt örökös, akkor a birtok visszakerült a királyhoz.

A IX. századig a jobbágyok mindenből csak annyit tudtak termelni, amennyire nekik, családjuknak, és földesuruknak szüksége volt (**önellátó gazdálkodás**).

A IX. századtól néhány új eszköz és módszer segítségével már felesleget is tudtak előállítani. Ennek következtében **szétvált a földművelés és a kézművesség**. Megindult a **kereskedelem**, mert a többletet el kellett adni. Ez ismét magával hozta a **városok** megjelenését is. Ezek a helyek gyorsan fejlődtek. Főleg a kézművesek és a kereskedők költöztek ide. (A városlakókat **polgároknak** nevezzük.) Itt jöttek létre a **céhek** is.

A városok földesúrtól kedvezményeket kaptak, és saját ügyeiket maguk intézhették (**önkormányzat**). Adót szedtek a lakóktól, amelynek egy része a földesurat illette, másik részéből a városukat fejleszthették.

A középkorban a politikai hatalom a földesurak és a velük összefonódó főpapság kezében volt. Ebből is látszik, hogy milyen fontos szervezet volt az **egyház, amelynek élén Róma püspöke, vagyis a pápa állt.**

Az oktatásban, a gyógyításban, a lelkek gondozásában játszottak fontos szerepet a **szereztesek** (bencések, ferencesek stb.), akik kolostorokban, illetve monostorokban éltek. Ezek élén az apátok álltak.

Alsópapságnak nevezzük a falvakban, a jobbágyok között élő plébánosokat.

A középkor tudományának, művészetének, műveltségének is a papság volt a birtokosa. Latinul írtak, olvastak, és hatalmas építkezéseket vezettek. Kódexeket írtak és másoltak. Az építészetben figyelhetők meg azok a stílusjegyek, amelyek a középkor művészetét jellemezték. A X. századtól a **román**, majd a **gótikus**, majd a XIV. századtól a **reneszánsz** stílus terjedt el.

2. Új európai államok és az Arab Birodalom

A Nyugatrómai Birodalom bukását a frank törzs támadása pecsételte meg.

Az általuk létrehozott államszervezet, a **Frank Birodalom** teljesen új társadalmi és gazdasági berendezkedést valósított meg. Ez lett a **FEUDALIZMUS**.

A frank állam megszervezése a Meroving, majd a Karoling család (dinasztia) nevéhez fűződik. A Karolingok kiemelkedő uralkodója **Kis Pippin** volt. Ő megtartotta a rómaiaktól átvett keresztény vallást. Sőt, 756-ban Róma püspökének ajándékozta a várost és annak környékét, és ezzel létrehozta a **Pápai Államot** (Vatikán). Róma püspöke ettől kezdve fokozatosan a keresztény egyház fejévé vált (pápa).

A birodalom legnagyobb kiterjedését akkor érte el, amikor Kis Pippin fia, **Nagy Károly** uralkodott. Központja Aachenben volt. Nagy háborúkat vívott a longobárdokkal, az arabokkal és az avarokkal. 800-ban a pápa császárrá koronázta. Halála után unokái a verduini szerződésben (843) felosztották egymás között a birodalmat. Ekkor kezdett kialakulni a Francia Királyság és a **Német-Római Császárság (962)**, ami ezután Európa legnagyobb hatalma lett.

Ha a X. századi európai térképre pillantunk, láthatjuk, hogy a két említett állam mellett mások is létrejöttek, mint például a Lengyel Királyság, a Kijevi Fejedelemség, a Bolgár Birodalom, az Angol Királyság, vagy a vikingek által alapított a Norvég-, Dán- és Svéd Királyság, de mindenekelőtt a **Magyar Fejedelemség**. **Ezek az európai államok fokozatosan vették át a frankok által létrehozott keresztény-feudális berendezkedést.**

Érdeemes megemlítenünk, hogy a Keletrómai Birodalom, amelyet később **Bizánci Birodalom**ként említettek, nem lépett a feudális útra. A régi Római Birodalom hagyományait vitte tovább, hatalmas államapparátust működtetve. A kereszténységet a balkáni népek körében terjesztette.

Ha továbbra is figyelmesen tanulmányozzuk a térképet, akkor azt is láthatjuk, hogy az Arab-félszigettől indulva egész Észak-Afrikán áthúzódik az **Arab Birodalom**. Sőt, Hispániánál már bent is van Európában. (A Hispániában élő arabokat nevezték móroknak.)

Erről a hatalmas kultúrájú világról is érdemes néhány alapismeretet megtanulni:

Mekka városából **622-ben** egy **Mohamed** nevű kereskedő Medinába menekült. Egy új egyistenhitű vallást alapított, amit az arabok kezdetben még nem fogadtak el. Ez volt az **iszlám**. (A menekülés – a hidzsra – dátuma az iszlám időszámítás kezdete.) Végül aztán éppen ez a vallás – melynek jelentése odaadás, belenyugvás – egyesítette az arabokat. Az iszlám (mondják mohamedán vagy muszlim vallásnak is) szent könyve a **Korán**. Ennek tanítása szerint az egyedüli Isten **Allah**, és Mohamed az ő prófétája (tanítója). A régi arab vallásból megmaradt a **kába kő** tisztelete, ami Mekkában található, s amelyhez minden iszlám hívőnek életében legalább egyszer el kell zarándokolnia. Templomaikat **mecseteknek** hívják. Bárhol is éljenek a világban, naponta ötször, Mekka felé fordulva imádkozniuk kell. Az arabok Európába való betörését Nagy Károly fékezte meg.

3. A feudalizmus társadalma, a hűbéri viszonyok

A feudális berendezkedéshez Európában a mintát a Német-Római Birodalom adta, de annak kiépítését még a frankok kezdték meg.

A frank társadalom nem ismerte a rabszolgaságot, de a birodalomban élő embereket két csoportra osztotta: **földesurak és jobbágyok**.

A nemesség aránya egy feudális társadalomban maximum 5 % volt. A vezető szerepet azonban ők töltötték be.

Hűbéri viszonyok:

Minden földbirtok az uralkodóé volt. Ő a birtokok jelentős részét kísérete tagjainak adományozta **hűbéri eskü** fejében. (Így jött létre a nagybirtokosok, vagyis a **főnemese** csoportja.) A hűbéri eskü során ez a nagybirtokos kötelezte magát arra, hogy a királyhoz minden körülmények között hű lesz, mindenben követi, és ha kell, az életét is feláldozza érte. (A **hűbérbirtok**ot vissza is lehetett venni.)

A nagybirtokosok a megkapott földekből (**feudum**) maguk is tovább adományoztak a saját kíséretük tagjainak. (Természetesen hűbéri eskü fejében.) Így alakult ki a középbirtokosok, vagyis a **középnemese** csoportja. Kettejük viszonyában a nagybirtokosok lettek a hűbérurak a középbirtokosok pedig a hűbéresek.

A láncolat azonban még itt sem ért véget, hiszen nem csak nagy és középbirtokok kerültek kiosztásra, hanem úgynevezett kisbirtokok is. A **kisnemese** maguk is hűbéri esküt tettek annak, akitől a birtokot kapták.

A földesúri nagybirtok 3 fő részből állt:

1. **Majorság:** ami a földesúr saját kezelésében van. Ide építette fel várát. Nagy kiterjedésű erdők találhatók itt, ahol a vadászatok folytak. A szántóföldeket jobbágyok művelték robotban.
2. **Jobbágytelek:** amelyek falvakat alkotnak. A földesúr által kialakított telkeken a jobbágyok felépíthették házaikat, állatokat tarthattak és földet művelhettek (mindezekért szolgáltatásokkal tartoztak: **robot, dézsma, ajándék**).
3. **Közös használatú területek:** amelyek többnyire legelők, esetleg erdők voltak.

A középbirtokosoknak csak néhány falujuk volt.

A kisbirtokosok a falvakban, a jobbágyok között éltek. Többnyire maguk dolgoztak földjükön. **A nemese**k adómentességet élveztek.

4. A földesurak élete

A földesurak a majorságban felépített **váraikban éltek**. (A közép- és a kisbirtokosok nagyobb falvakban díszesebb házakat, kúriákat építettek. Ők tehát sokkal közelebb éltek a jobbágyokhoz, így jól ismerték azok életét. Gyakran előfordult, hogy ők álltak a jobbágyfelkelések élére.)

A várakat belső és külső védelmi fal vette körül. Gyakran vizesárok is körbevette. Általában egy bejárata volt, amelyen csapóhíd helyezkedett el. A belső udvart a várat kiszolgáló épületek vették körül. (pl.: istállók, magtárak, kovácsműhelyek stb.) A vár központi épülete a lakótorony volt (lovagtorony), amelynek alsó részében a konyha, feljebb a lovagterem és a kápolna, a tetejében pedig a lakószobák helyezkedtek el.

A földesurak nemcsak családjukról, hanem az egész várnépről gondoskodtak. Gyakran rendeztek hatalmas lakomákat, amelyre más földesurakat is meghívtak. (Ezeket vadászatokkal kötötték össze.) Az asztalra leginkább vadhúsok kerültek, amelyeket fűszerekkel ízesítettek, bár ezek beszerzése körülményes és költséges volt.

A földesúri nagybirtokokat általában a legidősebb fiú örökölte. (Erre, azért volt szükség, hogy a birtok egyben maradjon, és a család tekintélye se csorbuljon).

A második fiút általában papnak tanították. A család birtok-, majd pénzadományokkal gondoskodott arról, hogy ez a fiú a lehető legmagasabb papi méltóságot kaphassa meg (simonia).

A többi fiú a lovagi életmódot választhatta, ami ugyan birtokkal nem járt, de nagy ismeretséget és népszerűséget hozhatott. A lovagok kitűnően forgatták a fegyvert, mélyen hívők voltak, a szegényeket és a nőket gyámolították. Tekintélyes földesurakhoz szegődtek el, és csatákban vettek részt. Békeidőben lovagi tornákon mutatták meg tudásukat.

A lányok nem kaptak birtokot, de gazdag hozománnyal mehettek férjhez. Ha csak lány gyermek született, a legidősebbet „fiúsították”, és ő megkaphatta a birtok felét. A többi birtokrész visszaszállt az adományozóra, általában a királyra.

5. A jobbágyok

A jobbágyok nem rendelkeztek saját földtulajdonnal. A földesuraktól használatra kapott jobbágytelkeken éltek. (Ezek a telkek falvakat alkottak.)

A jobbágytelek részei:

- **házhely**, ahová a jobbágy felépíthette a házát,
- **udvar**, ahol az állatait tartotta (gazdasági udvar),
- **kert**, ahol zöldséget, gyümölcsöt termelt,
- **szántóföld** a határban, ahol gabonaféléket és takarmánynövényeket termelt.

Azért, hogy a jobbágyok megkaphassák használatra ezeket a telkeket, különböző szolgálatásokkal tartoztak:

- **robot**, vagyis ingyenmunka a majorságban.
- **dézsma**, ami a jobbágy által megtermelt javak kilencedik tizedének adóként való beszolgáltatása (kilencednek is nevezik, és később pénzben is teljesíthették).
- **ajándék**, amit időszakosan vagy különleges alkalmakkor kell adni.
- **tized**, amit az egyháznak kellett beszolgáltatni, bárkinek a földjén is élt a jobbágy.

A jobbágyok természetesen nem éltek olyan jó módban, mint a földesurak, de akiknek egész jobbágytelke volt, annak biztosítva volt a megélhetése.

Ahogy szaporodott a jobbágyság létszáma, egyre gyakrabban éltek fél- vagy negyed telken. A föld nélküli jobbágyokat zselléreknek nevezték, ők szállásért és élelemért szegődtek el a földesúri birtokokra dolgozni.

(Amikor az adószedő földesurak nem vettek tudomást, a jobbágyok nehézségeiről, időnként felkelésekre is sor került. Ezek élén gyakran kisnemesek álltak. A jobbágyok sohasem akarták a politikai hatalmat megszerezni – nem úgy, mint később a polgárok, vagy a munkások – mert tisztában voltak azzal, hogy az állam vezetése más tudást, ismeretet, felelősséget jelent.)

A feudalizmus korai szakaszában (kb. a IX. századig) a jobbágy annyit tudott termelni kezdetleges eszközeivel és módszereivel, amennyi neki és családjának éppen elégséges volt. Mindent magának készített. A földművesség és a kézművesség még nem vált szét. Ezt nevezzük: **önellátó gazdálkodásnak**.

A IX. századtól új eljárásokat kezdtek használni (két- és háromnyomásos gazdálkodás, vaspapucsos eke, szügyhám, csoroszlya stb.). A termelés így fokozható volt, s ezzel **megjelent a felesleg**.

A többletermés azt is lehetővé tette, hogy bizonyos jobbágyok már csak **kézművességgel** foglalkozzanak (pl.: asztalosok, fazekasok, kovácsok, kerékgyártók, kádárok, stb.). Ők eleinte csere révén jutottak hozzá a szükséges élelemhez. Ezzel tehát a **kereskedelem** is megindult. Mind a földművesek, mind a kézművesek árut termeltek, vagyis fontos céllá vált az értékesítés, eladás.

Egy idő után már nem jártak áruikkal faluról falura, házról házra. Egy központi helyen (utak kereszteződésében, gázlók, malmok stb. közelében) fekvő falut, vagy egy földesúri vár környékét jelölték ki a vásárok megtartására. Ezek lettek az első vásáros helyek, vagyis a **VÁROSOK**.

6. A középkori városok

A Nyugatrómai Birodalom bukása után, az egykor virágzó városok pillanatok alatt elnéptelenedtek. Az emberek a falvakban találták meg a megélhetésüket, és jobbágy sorban éltek. Az árutermelés, a kereskedelem megjelenése hozta magával az újra-városiasodást. Ezekbe az első városokba főleg a kézművesek és a kereskedők költöztek be.

Az egy mesterséget űzők egy utcába, egymás mellé telepedtek le. **Mesterségenként céheket alapítottak.** Ez a szervezet meghatározta, hogy tagjai milyen minőségű munkával, milyen árut állíthatnak elő, és azért milyen árat kérhetnek. A tagok közös pénztárát is létrehozták, amellyel segíthették bajbajutott társaikat. (A céhek részt vettek például a városfalak építésében is. Erre azért volt szükség, hogy az egyre nagyobb és gazdagabb település ne maradjon védtelenül.) **A verseny helyett az együttműködés, a szolidaritás jellemezte őket.** A céhekben a mester mellett legény és inas dolgozott. **Minden munkát közösen végeztek.** A legények, elsajátítva az alapismereteket, 7 éves vándorútra indultak Európa különböző tájaira. Itt nagy tudásra és műveltségre tettek szert. Hazaérkezve elkészítették az úgynevezett „remeket”, és maguk is céhmesterek lehettek. (Akik nem voltak a céh tagjai, azokat kontároknak nevezték, és kitiltották a városból.)

A földesurak különböző kedvezményeket adtak a városoknak:

- Nem kellett robotolniuk a városlakóknak.
- Mivel a kereskedelem elterjedésével megjelent a pénzhasználat, így a dézsmát és az ajándékot is pénzben kérhették (Ez volt az adó.)

A városok önkormányzatot kaphattak, vagyis ügyes-bajos dolgaikat maguk intézhették. Városi tanácsot és polgármestert választottak. Az adót is ők szedték be, amelynek egy része a földesúré lett, a másik részéből pedig építették és szépítették a várost.

A jelentősebb városokban az egyház is érseki és püspöki központokat hozott létre. Hatalmas templomok, dómok, katedrálisok épültek ezeken a helyeken.

A monostorok, apátságok szintén a városok közelében jöttek létre.

A városlakókat polgároknak nevezzük, akik egyre gazdagabbak lettek. Voltak helyek, ahol már arra törekedtek, hogy a földesuraktól és a papságtól átvegyék a politikai hatalmat.

7. A középkori egyház

Azt már tudjuk, hogy a kereszténység a Római Birodalom idején, Júdea provinciában keletkezett. Krisztus követőit nevezzük így, akik a szeretet és a megbocsátás parancsát tanították. Azt is tudjuk, hogy 313-ig üldözték őket, ezt követően azonban Nagy Constantinus császár hivatalossá, államvallássá tette az egész birodalomban. Most már azt is tudjuk, hogy Kis Pippin frank uralkodó jóvoltából 756-ban létrejött a Pápai Állam.

A középkorban az egyház szorosan összefonódott a feudális társadalommal.

A jobbágyok által beszolgáltatott adóval, az úgynevezett tizeddel is a főpapság rendelkezett. A középkori egyház szervezetét három részre tagolhatjuk, ami egyben szigorú hierarchiát is jelent:

Felső papság, vagyis főpapság. Élén a pápa, az egyház feje, akinek kijelentései (kinyilatkoztatás) megfellebbezhetetlenek voltak. A főpapok közé tartoztak a bíborosok. (Ők maguk közül választották az új pápát a konklávé.) Idetartoznak az érsekek, a püspökök, a kanonok és az apátok.

Az egyház minden papja cölibátusban élt, vagyis nem alapíthatott családot. (A római katolikusoknál ez ma is érvényben van.) A főpapság határozta meg az egyház irányvonalát, és fogadta el törvényeit (**dogma**). Aki ezeket megsértette, azt **eretnekké** nyilvánították, és egyházi bíróság (**inkvizíció**) elé állították. A büntetés kiátkozás (exkommunikáció), börtön vagy máglyahalál.

Középpapság, vagyis szerzetesség. A papságnak ez a része élt leginkább a krisztusi tanításoknak megfelelően. Kolostorokban, saját celláikban szigorú napirend (regula) szerint éltek. Voltak szerzetesrendek, amelyek az imádkozáson kívül gyógyítással, oktatással, kézművességgel, földműveléssel is foglalkoztak. Ebben az esetben a kolostorok és a templomok mellett egyéb épületek is elhelyezkedtek (pl.: iskolák, könyvtárak, műhelyek, stb.). Ezeket már monostornak nevezzük. Élén az apát állt.

(A szerzetesek mintagazdaságokat is létrehoztak. Gyakran foglalkoztak kézművességgel. Gyümölcsöket nemesítettek, sajtot, konyakot, whiskyt, pezsgőt készítettek.) A középkor legműveltebb emberei voltak, akik nemcsak latinul, hanem más nyelveken is írtak és olvastak. A könyvnyomtatás feltalálásáig (XV. század, Gutenberg) ők másolták kézzel a tudós könyveket. (Ezeknek a kódexeknek a díszes kezdőbetűjét iniciálénak nevezzük.)

Legismertebb szerzetesrendek: bencések (az első szerzetesrend, amelyet a VI. század elején hozott létre Szent Benedek), premonstreiek, ferencesek (Assisi Szent Ferenc alapította), kapucinusok, pálosok (az egyetlen magyar alapítású rend), karthauziak stb.

Alsópapság, vagyis falusi plébánosok, akik a jobbágyok között éltek, és ügyes-bajos dolgaikat intézték. A plébános kifejezés is a latin plebsz, vagyis nép szóból ered. Jelentése: a nép lelkesze. (Többször a jobbágyok értelmesebb gyerekei közül kerültek ki.) Lassan, lassan minden falunak lett saját temploma, ahol a vasárnapi misék folytak. A plébánosok tanítottak, kereszteltek, eskettek és temettek. A falvakban nagy tiszteletnek örvendtek, és érzékenyek voltak a jobbágyok gondjaira.

1054-ben került sor a nagy egyházszakadásra, a szkizmára. Ekkor vált külön a római katolikus, és a görög-keleti, bizánci szertartású egyház.

A középkor egyik legsúlygyenteljesebb eseménye az, amit **keresztes hadjáratoknak** nevezünk (1095-1270). II. Orbán pápa hirdette meg, hogy visszaszerezzék az araboktól Jeruzsálemet, a kereszténység szent helyét. Az európai uralkodók szívesen csatlakoztak hozzá. A lelkesedés fő oka az volt, hogy igyekeztek megszabadulni a feudális államokban felduzzadt földnélküli jobbágyok és a kóbor lovagok tömegeitől. A 9 keresztes hadjárat apróbb sikereket leszámítva, eredménytelenül végződött. (Külön történet a 10. – úgynevezett gyermek keresztes hadjárat). Az egyetlen értelme az arab kultúrával való találkozás volt, amely sok értékkel gazdagította Európát.

8. Műveltség, művészet, tudomány a középkorban

Királyok, előkelő grófok, bárók, hadvezérek, mesteremberek, jobbágyok éltek úgy, hogy írni, olvasni nem tudtak. A középkorban az iskolázottság ritka dolog volt, és az is a templomokhoz és kolostorokhoz kötődött. Itt tanították meg alapszinten a latin nyelvű olvasást, az írást, a természetrajzot, az ének, zene alapjai mellett az imádságokat. A tehetségesebbek magasabb szinten tanulhattak tovább szintén a kolostorokban. Hat évig tartott azoknak a tudományoknak az elsajátítása, amelyeket együtt **hét szabad művészetnek** neveztek (Septem artes liberales). Az elnevezés onnan eredt, hogy ezeknek a tudományoknak az elsajátítását tartották szabad emberhez méltónak. A hét szabad művészet két részből áll:

- **Trivium:** nyelvtan (grammatika), szónoklattan (retorika), párbeszéd (dialektika)
- **Quadrivium** /kvadrívium/: számtan (aritmetika), mértan (geometria), zene (musica), csillagászat (asztronómia)

Mindezeket a **skolasztika** szellemében oktatták, ami azt jelenti, hogy a hit előrébb való az észnél. (Aquinói Szent Tamás megfogalmazása szerint a tudomány, vagyis „a filozófia a teológia szolgálóleánya.”)

Az iskolákban magiszterek (tanítómesterek) vezették a tanítványokat a tudás birodalmába. Egy-egy híres magiszter kedvéért Európa távolabbi helyeiről is elzarándokoltak a diákok. Ezután mehettek **egyetemre** azok, akik a legmagasabb szinten sajátították el az ismereteket. Az első egyetemek a XI. század végén jöttek létre. A legismertebbek Bolognában, Oxfordban, Párizsban (Sorbonne) voltak, ahol a hittudomány, az orvoslás és a jog között választhattak a hallgatók.

Ha a középkor művészetét szeretnénk tanulmányozni, s valamennyire eligazodni a kialakuló stílusok között, akkor a legérdemesebb az **építészetet** szemügyre venni. Az építőművészet ugyanis magában hordozza a legfontosabb képzőművészeti jegyeket.

A X-XII. századig a román stílus (romanika), volt megfigyelhető, ami még a késő-római hagyományok továbbélését jelentette. Templomok, kolostorok, várak épültek ebben a stílusban. Építőanyaga a kő és a fa volt. Vastag falak és lőrésszerű ablakok jellemezték, hiszen ezek az épületek gyakran védelmi célt is szolgáltak.

A XIII-XIV. században hódított a **gótika**, azaz a csúcsíves építkezés. Magasba törő falak, csúcsívek, festett üvegablakok, rózsablakok, támpillérek, gazdag külső díszítés jellemzik. Katedrálisok, székesegyházak épültek így, a Teremtő nagyságát szimbolizálva.

A XV-XVI. század a reneszánsz stílusé. Ez a városi polgárság ízlését tükrözte, és valójában a régi görög, valamint római stílus újjászületése volt. (A reneszánsz szó maga is újjászületést jelent.) A polgárok ekkor már Isten helyett az embert, pontosabban magukat állították gondolkozásuk középpontjába. Ezt nevezzük humanizmusnak. Ebben a szellemben születtek a képzőművészeti és irodalmi alkotások is. A reneszánsz tehát ismét egy lépés ahhoz, hogy a tehetős polgárság a keresztény egyház által támogatott feudális rendet aláássa, és a politikai hatalmat is megszerezze.

(Kiemelkedő művészek éltek és alkottak ekkor (Pl.: Leonardo da Vinci, Michelangelo, Botticelli, /boticselli/ Raffaello, Donatello, Boccaccio, /bokáccsó/ Petrarca /petrarka/)

A MAGYARSÁG EREDETE, AZ ÁRPÁD HÁZ KIRÁLYAI

TARTALOM

- 1. A magyar nép eredete és története az Árpád-házi uralkodók idején**
  - 2. A magyar nép eredetének kérdése**
  - 3. Eredet, vándorlás és letelepedés**
  - 4. A magyarok hitvilága**
  - 5. A kalandozások kora**
- 6. A feudális-keresztény állam alapítása – István király uralkodása**
  - 7. Válságos időszak – Orseolo Pétertől Szent Lászlóig**
  - 8. Szent László és Könyves Kálmán uralkodása**
  - 9. Trónviszályok után III. Béla a király**
  - 10. Apa és fia harca – II. András és IV. Béla**
- 11. Tatárjárás, második honalapítás és az Árpád-ház kihalása**
  - 12. Játék az évszámokkal**

1. A magyar nép eredete és története az Árpád-házi uralkodók idején

A magyarság eredete nagyon fontos kérdés, ám sajnálatos módon a mai napig sincs megnyugtatóan megválaszolva. Ennek pedig az az oka, hogy az ősi krónikákkal és a néphagyománnyal szemben egy olyan nagyhatalmi (Habsburg) törekvés is megjelent, ami a teljesen bizonytalan nyelvi összefüggésekre alapozta a múltunkat. Így hát az eredeti, ősi belső-ázsiai, hun-avar magyar hagyomány mellett számon kell tartanunk a finn-ugor kérdést is.

Árpád fejedelem vezetésével történik meg a **honfoglalás 895**-ben. Ez valójában a magyarság Kárpát-medencébe való érkezését jelenti. (A főerők Árpád vezetésével a Vereckei hágón keresztül jöttek be.) Őseink előbb a **Pozsonyi csatában (907)** győzték le a német seregeket, majd úgynevezett **kalandozó hadjárataikkal** tartották rettegésbe egész Európát, sőt Bizáncot is.

A hadjáratok befejezése után **Géza fejedelem** megkezdte a feudális állam kiépítését és a zsidó-kereszténység felvételét. Német katonákat és papokat hívott az országba. Fiát, Vajkot is megkereszteltette (ő lett a későbbi István király). A munkát fia, **I. (Szent) István** folytatta, aki legyőzve a régi rend hívét, **Koppány** vezért, szerezte meg a hatalmat. A pápától kapott koronával **1000-ben koronáztak királlyá**. Vármegyéket alapított, püspökségeket, érsekségeket hozott létre, törvénykönyveket alkotott.

István király halála után válságos időszak következett, amelynek **I. (Szent) László**, majd pedig **Könyves Kálmán** királyok uralkodása vetett véget. Ők is a feudális keresztény államot építették, erősítették tovább. Újabb törvénykönyveket írtak, és megszerezték az Adriai-tenger vidékét is az országnak. (Ekkor már öt szentje is volt az országnak: István király, Imre herceg, Gellért püspök, valamint András és Benedek szerzetesek.)

Újabb trónviszályok után, **III. Béla** uralkodása idején hazánk Európa egyik legjelentősebb hatalma lett. Az ő utasítására írta meg Anonymus a magyarság addigi történetét. (Példaképpét, I. László királyt ő avattatta szentté.)

III. Béla fia, **II. András** adta ki az **Aranybullát (1222)**, ami a köznemesség megerősödését eredményezte.

Fia és utója **IV. Béla** szállt szembe az Európába betörő tatárokkal. Ez a hatalmas pusztítással járó **tatárjárás (1241-1242)** a lakosság majd felének elvesztésével járt. Az újjáépítés is IV. Béla nevéhez fűződik, akit az utókor **második honalapítónak** nevezett el.

Az egymással is versengő **kiskirályok** kora kezdődött el IV. Béla halála után. Ebből a válságból az Árpád-házi királyok idején már nem is került ki az ország. Ráadásul **III. András utód nélkül fejezte be földi életét, így vele kihalt az Árpád-ház is (1301)**.

2. A magyar nép eredetének kérdése

A magyar nép eredetének kérdése nagyon bonyolult. Úgy tűnik, hogy több variációt is meg kell vizsgálnunk, és még akkor sem biztos, hogy közelebb jutottunk a helyes válaszhoz. Pedig, nekünk, magyaroknak egyáltalán nem mindegy, hogy honnan származik ma is egyedülálló nyelvünk, magas szintű kultúránk. Ha bátor, nagy tudású, harcos nép volt az őszünk, akkor az nekünk ma is tartást, büszkeséget adhat. Ha azonban a felmenőink között pusztán halászó, gyűjtögető, kevésbé jelentős népeket találunk, akkor ez a tartás hiányozni fog belőlünk.

Ez tehát a tétje az őstörténetünk tisztázásának.

Nagyon sokan foglalkoztak és foglalkoznak a magyarság eredetének kérdésével. Vannak írásos emlékek is, mint például az a **Gesta Hungarorum** (Magyarok Cselekedetei) című krónika, amit III. Béla királyunk jegyzője, **Anonymus** (Névtelen) írt a XII. század végén, vagy **Kézai Simon** hasonló című gesztája (krónika) majd száz évvel később. Még kínai, arab, mongol, görög és bizánci feljegyzések is vannak őstörténetünkről. Aztán ne feledkezzünk el **Julianus barátról**, aki IV. Béla udvarából ment az őshaza felkutatására, vagy az ezernyolcszázados évek elején Belső-Ázsia felé induló **Körösi Csoma Sándorról** sem, akit szintén népünk eredete izgatott. Az ő nyomában haladt a nemrég elhunyt **Kiszely István** antropológus professzor. Nagyon sokat köszönhetünk **László Gyula** régész professzornak, aki a kettős honfoglalás elméletét dolgozta ki. (Ő festőművész is volt. „*Ötven rajz a honfoglalókról*” című sorozata hiteles képet ad a korszak ruházatáról, fegyverzetéről.) Meglepő, de figyelemreméltó elméletet vall **Pap Gábor** művészettörténész is. Természetesen ott vannak az **eredetmondák** is, amelyeket az egyszerű emberek szájról, szájra hagyományoztak évszázadokon át az egymást követő generációkra. Ezekbe persze mindig keveredett valamiféle mesés elem is, de a mély, a lényeges üzenet mindig változatlan maradt.

Tehát, nagyon sokféle elképzelés és elmélet létezik a magyarság eredetével kapcsolatosan. Ezek közül három tarthat számot figyelemre:

- A **finnugor eredetelmélet**, amit ma Magyarországon hivatalosan a tudomány elismer. Igaz, ez már egyre inkább csak a nyelv kérdésében alátámasztható. Mégis foglalkoznunk kell vele, már csak azért is, hogy megtudjuk, miképpen próbálják meg a nagyhatalmak egy másik nép jelentőségét kisebbiteni. Bizonyítékok találhatóak ugyanis arra, hogy a magyarok felett uralkodó Habsburgok (németek) azért „találták ki” nekünk ezt az elméletet, hogy könnyebben elbírjanak velünk, mint alattvalókkal. S hogy ez miért maradhatott fenn máig? Azért, mert a Habsburgok után következő elnyomó hatalmaknak is jól jött a magyarok jelentőségének kisebbitése.
- A **belső-ázsiai eredetelmélet**, ami a szkíta-türk-hun-avar-magyar rokonság nyomát kutatja.
- A **kárpát-medencei őshaza elmélet**, ami nemcsak a vándorlás végének, hanem kiindulópontjának is a mai hazánkat tartja.

3. Eredet, vándorlás és letelepedés

A hivatalos álláspont, mely szerint a magyarok finnugor népcsaládból származnak, mára tarthatatlanná vált. A tudósok is már csak nyelvrokonságról beszélnek.

Eszerint őseink több ezer évvel ezelőtt az Ural hegység keleti lábánál éltek. Vándorlásuk során az Ural nyugati oldalára érkeztek (Ez Baskíria, amit Julianus barát útja óta Magna Hungáriának neveztek.). A finnek észak felé vándoroltak, az ugorok pedig három részre szakadtak (vogul, osztják, magyar). Ezután a magyarok Levédiába érkeztek, ahol a Kazár Birodalom fennhatósága alatt éltek. Innen kiszakadva a magyar törzsek Etelközbe (ez a kifejezés folyóközt jelent, s talán a Dnyeper, Duna vidékét jelöli) vonultak, ahol törzsszövetséget kötöttek egymással (vérszerződés). Fejedelemnek, a legnagyobb törzs (Megyer) vezérét, Álmost választották.

A szövetséget kötő törzsek: **Megyer, Nyék, Kér, Keszi, Jenő, Tarján, Kürt-Gyarmat**
A törzsi vezérek nevei: Álmos, Előd, Ond, Kond (Kend), Tas, Huba, Töhötöm (Tétény)

A magyarok származásáról szóló **második elképzelést** sokkal jobban alátámasztják az eredetmondák, a régészeti, az embertani és a néprajzi adatok. **Eszerint az őshaza Belső-Ázsiában volt**, a mai Kína és Mongólia határvidékén. (Újgúriában, a jogurok földjén ma is olyan népesség él, amelynek kultúrája és embertani jegyei alapvető hasonlóságot mutatnak a mai magyarságéval. Kőrösi Csoma Sándor ezt a helyet határozta meg saját úti céljául, amikor az őshazát kereste.) Innen indultak el a magyar törzsek, és valójában az ő érkezésük már a honfoglalás volt. Magyarországon a XIX. század közepéig azt tanították, hogy „a magyarság három hullámban jött be a Kárpát-medencébe: 361-ben, mint **hunok**, 568-ban, mint **avarok** és 895. május 10-én, mint Árpád népe”. Tehát a hun, avar, **magyar** rokonság egyértelmű, mint ahogyan az is, hogy mindezek a népek a nagy keleti sztyeppén (egybefüggő eurázsiai füves puszta) **szkíta** néven voltak ismertek.

A honfoglaló törzsek valóban a Baskíria, Levédia útvonalon érkeztek Etelközbe, a vérszerződés helyszínére. Az is igaz, hogy korábban hosszú ideig éltek szomszédságban a finnugor népekkel, de hogy rokonságban lettek volna, annak semmi alapja nincs.

A harmadik elképzelés eléggé új keletű és merész is. Abból indul ki, hogy **a Kárpát-medence, ahol élünk, nem egyszerűen az úti célja volt ennek a nagy kultúrájú népnek, hanem az őshazája is.** Mivel legeltető állattartással foglalkoztak, ezért a nagy összefüggő eurázsiai füves pusztákon vándoroltak. Ha a térképre pillantunk, láthatjuk is, hogy ez a terület létezik is a Kárpát-medencétől, a Kaukázus és a Kaszpi-tenger vidékén át, egészen a Turáni alföldig, vagyis Kína határáig. E két végpont között éltek a rendkívül harcias és nagy kultúrájú népek, amelyeket szkítáknak, szarmatáknak, szittyáknak, türköknek, hunoknak, avaroknak, magyaroknak neveztek, attól függően, hogy mikor és melyik nép hol találkozott velük. A honfoglalás eszerint hon-visszafoglalás.

Amit azonban mi **a magyarok honfoglalásának** nevezünk, az **895-ben következett be.** Ekkor már **Álmos fia, Árpád állt a törzsszövetség élén.** Körülbelül 400 ezer magyar több szakaszban telepedett le a Kárpát-medencében. **A főerők Árpád fejedelem vezetésével a Vereckei szoroson át érkeztek.** (Gyönyörű panoráma kép készült erről az eseményről. Ezt a Feszty-körképet Ópusztaszeren csodálhatjuk meg. A fehér ló mondája pedig a területfoglalásról szól.)

4. A magyarok hitvilága

Nagyon fontos megértenünk, hogy a Kárpát-medencébe érkező népcsoport nem volt barbár. Sőt ősi írásbeliségen, a rovásíráson alapuló hatalmas műveltséget, csodálatos hitvilágot hozott magával. (A ma oly büszke nyugat-európai népek tőlük vettek át olyan civilizációs kellékeket, mint például az alsónadrág, vagy a zakó.) A kereszténység felvételekor azonban ezt a hitvilágot pogányságnak minősítve mindent elpusztítottak. Megsemmisítették az összes rovásírásos emléket, és megpróbálták eltüntetni az ősi hitvilág nyomait. Pedig az szintén az egyistenhiten és a szentháromságon alapult (Az ősi szokásokat keresztény ünnepekkel „fedték” el.)

Na, de nézzük meg, mi is volt az alapja ennek a hitvilágnak. A magyar monda és mesevilág ad ma csak eligazítás, így az egész rendszert átlátni már nehéz. Ami azonban tudható és látható, az gyönyörű és megrázó.

A hitvilág alapja egy hatalmas fa! A **világfa**, az égígérő fa. Ez három részre tagolódik:

A föld alatt lévő rész, az **ALVILÁG**, ahol a kígyók, gyíkok, békák szimbolizálják (jelentik) a rontó szellemeket.

A föld fölötti rész, a fa törzse az **EVILÁG**, ahol anyagi mivoltában él az ember. Teszi a dolgát, családot alapít, gondoskodik az övéiről. Itt van közöttük az a különleges, megjelölt személy is, aki képes arra, hogy a harmadik, a feljebbvaló világgal is kapcsolatba lépjen. Ő a **táltos**. (Sámánnak is szokták nevezni. Bár valóban a sámánok nagy családjába tartozik, azért van néhány különbség: táltosnak születni kell, a sámánságot tanulják. A táltos nem használ semmilyen „szert”, hogy révületbe esve találkozhasson a „fenti világgal”.) Táltos – vagy sámán – jelnek tartották azt, ha valaki foggal, vagy 11 újjal született.

A fa teteje – 7 (vagy 9) ágú korona – vagyis a fenti, a **TÚLVILÁG**. Ez a jó szellemek világa. A fák agai között van a Nap és a Hold. A Nap a teremtőerő, vagyis a férfi, a Hold pedig a termékenység, vagyis a női szimbólum. A fa tetején madár ül, ami a lelkeket hordozza. (Ez a sólyommadár jelenik meg, mint hírhozó, amikor a magyar uralkodócsalád, az Árpád-ház őse, Álmos születik.) A sólyommadár – kerecsensólyom –, mint **turul** ősi jelképe nagymúltú nemzetünknek.

Fontos szerepet kap az ősi hitvilágban a **csodaszarvas** is. Ez az égi eredetű állat vezeti el Hunort és Magort a magyarok egyik fontos szálláshelyére. Hunor és Magor a bibliai Nimród fiai. (Nimród apja Kám, ő pedig Noé fia volt.) A magyar krónikák tehát a magyarság bibliai eredetét is számon tartották.

Fontos még megjegyezni azt is, hogy **a honfoglalás idején, a keletről érkezett elődeink már a kereszténység hívei voltak.** (Ennek elemei az ősi hitvilágban is megtalálhatók.) **Ez azonban nem az a kereszténység volt, ami addigra Európában már elterjedt. Európában az úgynevezett zsidó-kereszténység üldözte, és meg is semmisítette a keleti irányzatot.** (Kis Pippin tehát a zsidó-keresztény állam megalapítását hajtotta végre, Szent István király is ezt vette át a Német-Római Császárságtól.)

5. A kalandozások kora

Amikor a magyarok a Kárpát-medencébe érkeztek, már jól működő államszervezetük volt. Ez természetesen nem a frank típusú feudális alapokon nyugvó változat volt, hanem egy nomád jellegű, a törzsi, nemzeti hierarchián alapuló rendszer, melynek a „**magja**” a **család**.

Még a letelepedés után is sokáig használták a **juritát**, ami különösen a vándorlások idején volt rendkívül hasznos. Aztán elkezdtek félig földbe süllyesztett házakat építeni, és a legeltető állattartás mellett már intenzíven műveltek földet. Bár **alapvetően önellátásra rendezkedtek be**, de azért tartottak kereskedelmi kapcsolatot a keleti világgal is.

Úgy tűnt, hogy a magyarok érkezése felborítja Európában azt a kialakuló rendet, amelyet az éppen formálódó nagy német birodalom határozott meg. Igaz, eleinte még éppen ők hívták segítségül – zsold és zsákmány fejében – a magyarokat hadjárataikba. Később azonban már éppen tőlük féltették hatalmukat. Ezért a németek, hatalmas, 100 ezer fős sereget zúdítottak a magyarokra, akik alig 30 ezer fős sereggel szálltak szembe velük. A gyors, kíméletlen harcmodorral és a visszacsapó íjjal a német nehézlövesség nem tudott mit kezdeni, így **907-ben, a Pozsonyi csatában a magyarok hatalmas győzelmet arattak**. Nagy árat fizettek ezért, hiszen Árpád (és több fia is) meghalt a küzdelemben. Őt életben maradt fia, **Zolta** követte a fejedelmi trónon. Az új fejedelem idején is **folytatódtak azok a hadjáratok, amelyeket az utókor kalandozásoknak nevezett el**. Őseink végigszáguldoztak a németföldet, eljutottak Franciaországba, Itáliába, Hispániába, kelet felé pedig Bizáncba. (Ezekről a hadjáratokról számol be a Sankt Gallen-i kaland és a Botond-monda is.)

A gazdag zsákmánnyal hazatérő magyarok rettegésben tartották egész Európát. (Létezik egy érdekesnek tűnő magyarázat ezekre a hadjáratokra, legalábbis ezek egy részére. Persze ez csak akkor nyerhet értelmet, ha elfogadjuk a hármas, hun-avar-magyar honfoglalás elméletét. Eszerint a kalandozások igazi oka az volt, hogy a magyarok visszaszerezzék azokat a kincseket, amelyeket éppen ezek az európai népek zsákmányoltak a hun és az avar birodalom szétesése után.)

Azt biztos, hogy 933-ban Merseburgnál, majd **955-ben Augsburg melletti Lech mezőn vereséget szenvedtek a magyarok a német lovasságtól**. (A Lehel monda erről az eseményről szól.) Az új fejedelem, **Taksony** ezért nyugatra már egyáltalán nem indított hadjáratot. Fia, **Géza** (Gyeücsa) pedig be is fejezte ezeket a hadműveleteket. Ő már **a németekkel való megegyezésre törekedett**. Jól látta, hogy Európában a zsidó-keresztény vallás és a hozzá kapcsolódó feudális berendezkedés rendkívül megerősödött. Elhatározta, hogy a magyarságot is bekapcsolja ebbe a rendszerbe. **Békét kötött I. Ottó német császárral, és hittérítő papokat kért tőle**. (A családi szálakat, házasságokat is úgy szőtte, alakította, hogy azok már politikai szövetségeket is jelentettek.) A bencés szerzetesek segítségével megalapította 966-ban Szent Márton hegyén az első apátságot. (Ez lett a Pannonhalmi Apátság.)

Az ősi magyar hitvilág és a hozzá kapcsolódó társadalmi rend azonban nagyon erős volt, így Gézának erőszakos módszerekhez kellett folyamodni. A feszültség akkor tört a felszínre, amikor Géza váratlanul meghalt. Az ősi jog szerint Árpád családjának legidősebb tagját, vagyis **Koppány vezért illette volna a fejedelmi cím**. Géza azonban végrendeletében – nyugati mintára – a fiára, Vajkra (István) hagyta azt. (Ő addigra már feleségül vette a bajor, vagyis német herceg lányát, Gizellát, és maga is megkeresztelkedvén az István nevet vette fel.) Bár **997-ben István keresztény szertartás szerint fejedelemmé ütötték**, Koppány nem fogadta el a „trónbitorlást”, és megtámadta Veszprém várát. **István német zsoldosok**, Hont és Pázmány vezérek **segítségével aratott győzelmet**. **Koppányt testét felnégyeltette**, és a négy legnagyobb vár tetejére kitűzette.

6. A feudális, keresztény állam alapítása – István király uralkodása

Koppány legyőzése után **István** megszilárdította a helyzetét. **Királyi koronát kért és kapott II. Szilveszter pápától, amit 1000. december 25-én Asztrik apát tett a fejére.** (Ez nem a magyarság kiemelkedő ereklyéje, a szent korona volt.) Szintén a németekre támaszkodva leverte az erdélyi Gyula és a Maros-vidéki Ajtony seregeit, akik nem ismerték el a hatalmát. Ezután teljes erővel munkához látott:

A pápa az **egyházszervezésben** is szabad kezet adott Istvánnak, aki ezután **tíz püspökséget** – Veszprém, Győr, Pécs, Vác, Eger, Bihar, Gyulafehérvár, Csanád – alapított, amelyek közül **Esztergom és Kalocsa érseki rangot kapott.** (Később még létrejött a Nyitrai és a Zágrábi püspökség is.)

A Géza által megszervezett Pannonhalmi Apátság alapítólevelét 1002-ben már István adta ki. A bencések megalapították még a pécsváradi, a bakonybéli, a marosvári és a zalavári apátságot is. (Még görögkeleti kolostor is létrejött a Veszprém-völgyben.)

István két törvénykönyvet is kiadott. Ezekben szabályozta a feudális-keresztény rend kiépítését. Előírta például, hogy minden tíz falu közösen építsen templomot. Vasárnap pedig kötelező volt a templomba járás.

Az egyházi szervezet kiépítésével, és az erőszakos térítéssel párhuzamosan folyt **a feudális állam megszervezése** is.

A **királyi tanács** tagjai István vezetésével irányították az országot. A király után rangban a **nádorispán** következett, majd a főbíró, a főtárnok (ő volt a kincstár vezetője, akit később tárnokmesternek is neveztek), fővadász, főlovász, főtálnok, és főbocsár. Mellettük még az esztergomi és a kalocsai érsek és néhány püspök is a tanács tagja volt.

István megszüntette a törzsi-nemzetségi alapon szerveződő államot, helyette **45 vármegyét, hozott létre. Ezek élén az ispán állt.** Az ő feladata volt a bírászkodás, a katonai vezetés, a munkák szervezése, az adók beszedése és a vásárok felügyelete.

A királyi székhely Esztergomból Székesfehérvárra került át. (Ennek oka a jeruzsálemi zarándokút megnyitása volt.)

István gondoskodni kívánt az utódlásról is. Egyetlen fia, **Imre herceg** nevelését **Gellért püspökre** bízta. **Intelmek** című könyvében pedig a kormányzáshoz szükséges bölcs gondolatokat gyűjtötte össze számára. Imre azonban egy vadászaton tragikus körülmények között meghalt. Mivel a régi szokások, az ősi hitvilág még mindig erősen élt a magyarságban, István semmiképpen sem akarta utódjául megnevezni unokatestvérét **Vazult** (Vászoly). Őt is a kereszténység ellenségének tartotta, ezért elfogatta, bebörtönözte és megvakította. Fiai (Levente, András és Béla) külföldre menekültek.

István, halála előtt Magyarországot Szűz Mária oltalmába ajánlotta. A trónra pedig egyik nővérének és a keresztény velencei uralkodónak (dózse) fiát, Orseolo Pétert jelölte. István 1038. augusztus 15-én bekövetkezett halála után Péter lett az ország királya.

7. Válságos időszak – Orseolo Pétertől Szent Lászlóig

István halála után tehát **Orseolo Péter lépett a trónra (1038-1041)**.

Hamar szembekerült a magyar előkelőkkel. Durva, erőszakos viselkedése miatt rendkívül népszerűtlen volt. (Még Gizellát, az özvegy királynét is képes volt őrizet alatt tartatni.)

A főurak és az egyházi vezetők részvételével szerveződő összeesküvés mozdította el a trónról. István másik lánytestvérének a férje, **Aba Sámuel**, a korábbi nádorispán lett a király (**1041-1044**). (Ő az egyetlen Árpád házának nevezett uralkodó, aki nem állt vérségi kapcsolatban a honalapítóval.) Nagyon nehéz helyzetben volt, hiszen, egyesek István törvényeinek következetes betartását, mások pedig éppen a régi magyar szokások tiszteletét várták tőle. Ráadásul III. Henrik német-római császár is betört az országba, hogy visszahelyezze Pétert a hatalomba. A ménfői csatában legyőzte Aba Sámuel, és **a király ismét Orseolo Péter lett (1044-1046)**.

Ő gyakorlatilag hazaárulást követett el, amikor hűbéresküt tett a német uralkodónak. (Ezt még Istvánnak is sikerült elkerülni, amikor a koronát kérte.)

Péter semmit sem tanult a korábbi időszakból, és az ellentétek tovább nőttek. **1046-ban ismét lázadás** tört ki, aminek keresztényellenes éle is volt. **Élére a békési ispán, Vata állt.** (Ennek a felkelésnek esett áldozatul Gellért püspök és maga Péter is.)

A felkelők Vazul fiait hívták haza, és közülük Andrást trónra is emelték.

I. András (1046-1060) mindenki nagy megdöbbenésére azonnal leverte a pogány felkelést. (Tisztázzuk, hogy a pogány kifejezés nem azt jelenti, hogy Istentagadó. A zsidó-keresztény papság ragasztotta ezt a bélyeget mindenkire, aki nem azt a vallást követte. Az Istentagadókra az ateista kifejezést kell használni.)

András mindenben István politikáját kívánta folytatni. III. Henrikkel azonban nem tudott egyezsége jutni, mivel a hűbériségről hallani sem akart. Henrik kétszer is támadást indított az ország ellen. Előbb 1051-ben a Vértes hegy lábánál mért rá nagy vereséget a magyar sereg, majd egy évvel később a pozsonyi Duna kikötőben horgonyzó német hajókat süllyesztették el bátor magyar vitézek (1052). (A legenda szerint a menekülő német katonák szétdobált vértjeiről, vagyis páncélingjeiről kapta a hegység a nevét. A Zotmundnak is nevezett vitézről Vörösmarty Mihály írt szép verset Búvár Kund címmel.)

Az egyházszervező munkájának egyik fontos eredménye a **Tihanyi Apátság alapítólevele**, ami ugyan latin nyelvű, mégis található benne 58 magyar szó. Ez **az első magyar nyelvemlékünk**. (Halála után I. Andrást Tihanyban helyezték végső nyugalomra.)

Koronázása után I. Andrást mindenben támogatta öccse Béla herceg, hiszen ő volt a trón várományosa. (Nem tudni, hogy Levente nevű bátyjuk hogyan és miért szorult ki a hatalomból.) Amikor azonban Andrásnak megszületett Salamon nevű fia, már őt tekintette utódjának. Ez ellentétet szült a testvérek között. (A korona és kard című monda erről az ellentétről szól.)

A kirobbanó háborúskodás a herceg győzelmét hozta, aki **I. Béla** néven lett király (**1060-1063**). Ő sem uralkodhatott békében, hiszen Vata fia, János robbantott ki felkelést 1061-ben, majd 1063-ban ismét támadtak a németek. I. Béla merénylet áldozata lett. (Egy monda szerint a dömösi palota trónszékének tetőszerkezete szakadt rá.) A király **Salamon** lett (**1063-1074**). Neki azonban I. Béla fiaival, Lamberttel, Gézával és Lászlóval kellett háborúznia. Közülük először **I. Géza** léphetett trónra (**1074-1077**), majd László lett a király. Vele a keresztény Magyarország egyik kiemelkedő korszakához érkezett el.

8. Szent László és Könyves Kálmán uralkodása

A hatalmas termetű lovagkirály valóban több fejjel magasodott ki kortársai közül. Ez a megállapítás államférfiúi képességeire is igaz volt. **I. (Szent) László (1077-1095)** már az országba betörő besenyők elleni harcokban is kitüntette magát. Példaképe István király volt, akinek munkáját nagy szigorral és hozzáértéssel folytatta.

Három törvénykönyvet adott ki, amelyekben a magántulajdon erős védelme került rögzítésre. A „vérrel írt” törvények kíméletlenül büntették a tolvajokat, rablókat, gyilkosokat. A legkisebb bűnnek sem kegyelmezett. Jól mutatja ezt az a törvénye, amelyben kinyilvánította, hogy aki egy tyúk értékénél többet érő dolgot tulajdonít el, annak hálnia kell. Az európai politikában nem a német-római császár, hanem a pápa mellé állt. De nem lett az ő hűbérese sem, mégpedig azzal az indokkal, hogy elődje, István király nem az egyházalapító Szent Péter, hanem Szűz Mária oltalmába ajánlotta az országot. Ezek után már könnyebben érthető, hogy miként sikerült elérnie, hogy **1083-ban szentté avattassa István királyt, Imre herceget, Gellért püspököt, valamint két remeteszerzetest, Andrást és Benedeket.** Létrehozta a zágrábi püspökséget, és számos templomot alapított. Az ő nevéhez kötődik a szentjobbai apátság is, ahová István király díszes ereklyetartóba helyezett jobb kezét helyezték, amelyet a szentté avatás szertartása alkalmával választottak le. (Ez a **Szent Jobb** ma a Budapesten a Szent István Bazilikában látható.) Megkezdte az Adriai-tenger vidékének a meghódítását is. (Ezt majd utóda, Könyves Kálmán fejezi be.) Hatalmas politikai sikereket aratott tehát, de eközben gazdasági intézkedései is erősítették az országot.

Utóda **Könyves Kálmán (1095-1116)** szintén nagyformátumú uralkodó volt. Igaz, eredetileg papnak készült, és fivére, Álmos herceg volt a trón várományosa. Európa egyik legműveltebb uralkodójának életén kitörölhetetlen folt az, hogy trónkövetelő bátyját és annak 5 éves, Béla nevű gyermekét megvakíttatta.

Kiadott egy 84 cikkelyből álló törvénykönyvet, ami a kor jogi mesterműve volt. Tudta, hogy nagy szükség van az országban a rendre, de a félelmet enyhítendő, kissé lazított a szigorú szabályokon.

Folytatta a tengeremlék meghódítását. 1102-től egészen 1920-ig – a trianoni tragédiáig – Horvátország a Magyar Szent Korona országa lett. (A Szent Korona Tanról később részletesebben is tanulunk.)

Kálmán idején indult meg az Orbán pápa által meghirdetett keresztes háború is. Kálmán felügyeletével vonulhattak át a keresztesek az országon. (Ezzel nemcsak az ország politikai befolyása nőtt, de sikerült a néhol hordaként viselkedő, fosztogató szerencsevadászokat is ellenőrzés alatt tartani.)

9. Trónviszályok után III. Béla a király

Kálmánt fia, **II. István** követte a trónon (1116-1131). Ezután pedig Álmos megvakított fia, **II. Béla** (Vak Béla) néven lett az ország királya (1131-1141). Az ő uralkodása főleg bosszúállással telt. Álmos herceg fia 23 évesen került a trónra. Aradra hívott össze egy nemesi gyűlést 1131-ben, uralkodása kezdetén. Ekkor az emberei 68 egykor Kálmán-párti főurat fogtak el és végeztek ki. Az uralkodásban fontos társa volt felesége, Ilona királyné.

Az uralkodás tartalmi része ezután sem lett elsődleges szempont. A hatalom megszerzésére és a külpolitikai szempontokra koncentráltak a különböző politikai erők.

II. Béla után legidősebb fia **II. Géza** (1141-1162) lett a király, majd pedig annak fia **III. István** (1162-1172). (Az ő keresztapja volt VII. Lajos francia király, aki éppen akkor vonult át kereszties seregével az országon, amikor született.) A király uralkodását egy különleges epizód is megzavarta: apjának, II. Gézának a testvérei a király halála után elérték, hogy **ellenkirály**ként őket is megkoronázzák. Előbb II. László (1162-1263), majd pedig IV. István (1263-1265) próbálta érvényesíteni az akaratát, de végül III. István legyőzte őket.

A magyarság történetében ezután ismét egy kiemelkedő korszak következett. **III. Béla** (1172-1196) lett az uralkodó, akinek a példaképe éppen I. (Szent) László volt. Az is ő volt, aki elérte a pápánál 1192-ben I. László szentté avatását. Uralkodása idején az ország a Német-Római Császárság és a Bizánci Császárság után a legnagyobb nemzeti jövedelemmel rendelkező állam volt Európában.

II. Géza fia, III. István testvére, Béla Manuel császár udvarában nevelkedett Bizáncban. „Az aranyváros hercege”, ahogyan nevezték, sokáig kijelölt trónörökös volt, majd bátyja halála után hazatért Magyarországra. Itt **felállította a királyi kancelláriát**, és elrendelte, hogy az elé kerülő ügyeket foglalják írásba. Valójában ekkor kezdődött meg hazánkban az **írásbeliség elterjedése**. Ebből az időből maradt fenn az egyik legkorábbi magyar nyelvű szöveg, a **Halotti beszéd**.

III. Béla uralkodását – annak ellenére, hogy részt vett néhány hadjáratban – a **békés építkezés** jellemezte. Újjáépíttette az esztergomi királyi palotát, megalapította Egres, Pásztó, Pilis, Zirc és Szentgotthárd apátságait.

Az ő udvarában élt és dolgozott az – a magát P. Mesternek nevező – jegyző, akit az utókor homályos kiléte miatt Anonymusnak (névtelen) nevezett el. Valószínűleg a király utasítására írta meg, illetve a korábbi krónikák alapján foglalta össze azt a bizonyos **Gesta Hungarorum**-ot (Magyarok Krónikája), ami ma is eligazítás nyújt őseink korai történetét illetően.

Halála után Székesfehérváron temették el. Sírja a csodával határos módon megmaradt, és az 1848-as régészeti feltárás alkalmával azonosításra is került. (A székesfehérvári királyi temető, sajnos a török dúlás idején megsemmisült. Sok azonosítatlan csontot őriznek most is, de biztonsággal megmondani, hogy mely uralkodók földi maradványai lehetnek ott, teljesen lehetetlen.) III. Béla és felesége Anna, antiochiai hercegnő maradványait a budavári Mátyás templomba vitték.

III. Bélát idősebbik fia **Imre** követte a trónon (1196-1204). Ő többször összecsapott öccsével, Andrással, de aztán végül kibékültek. Amikor Imre 4 éves fiát **III. Lászlót** megkoronázták (1204-1205), a gyámja András volt.

10. Apa és fia harca – II. András és IV. Béla

A gyermekkirály, III. László halála után végül Imre király öccse **II. András** néven lépett a trónra (1205-12035).

Az uralkodására rányomta bélyegét felesége, Gertrúd és haszonleső rokonságának gátlástalan, magyarelles magatartása. Ennek eredményeként a főurak egy csoportja merényletet hajtott végre a királyné ellen. (Ezt a történetet írta meg Bánk bán című drámájában Katona József, amelyből később Erkel Ferenc készített gyönyörű operát.) Gondot jelentett az is, hogy már korábban beengedte az országba a Német Lovagrendet, amelyet később sereggel kellett kiűzni. II. András, apjának végakarata szerint bekapcsolódott a keresztes háborúba, s így hosszú ideig volt távol hazájától.

Még nagyobb baj volt az, hogy túlságosan bőkezűen osztogatott olyan területeket, amelyek a királyi várszervezet részei voltak. Egész vármegyéket adományozott el, ami a királyi hatalom megrendüléséhez vezetett. Ezzel egyidejűleg a középbirtokosok is egyre kiszolgáltatottabbakká váltak.

Az általános elégedetlenkedés oda vezetett, hogy **II. András 1222-ben kiadta az úgynevezett Aranybullát.** (Nevét a királyi oklevél aranypecsétjéről kapta.) Ebben a király törvénybe foglalta a középbirtokosság jogait. Fontos lépés volt ez Magyarországon a köznemesség megerősödése szempontjából. (Az Aranybullát később többször is meg kellett erősíteni, ki kellett egészíteni.)

Apja politikájával nem értett egyet fia, Béla herceg sem. A gyengekezű, sokszor meggondolatlan uralkodóval szemben nagyapjának, III. Bélának a példáját szerette volna követni. Ez az ellentét apa és a fia között időnként ellenségeskedésbe is átsapott. (Béla testvére – a későbbi **Szent Erzsébet** – gyakran próbált békítőként fellépni közöttük.)

Amikor végül a herceg **IV. Béla** néven trónra került (1235-1270), szigorú és tekintélyközpontú kormányzás kezdődött. Jelentős földbirtokokat vett vissza a főuraktól, ami hatalmas konfliktusokat (ellentét) okozott.

Csak tovább fokozta a feszültséget az, hogy IV. Béla befogadta az országba a tatárok elől menekülő kunokat. A nomád, állattartó belső-ázsiai nép nagyon sok kárt okozott a földesúri birtokokon. Nyájaik rendszeresen letarolták a termést.

Közben hír érkezett arról is, hogy a hatalmas mongol-tatár sereg már közeledik az ország felé. A nemesség egy része meg volt győződve, hogy a kunok valójában a tatárok előőrsei. Az ellentétek kibékíthetetlenekké váltak, s végül a feldühödött magyarok felkoncolták a kun vezért, Kötönyt. Tették ezt akkor, amikor éppen a legnagyobb szükség lett volna a sztyeppei harcmodort jól ismerő testvér-népre, akik ezt követően rabolva, fosztogatva elhagyták az országot.

Még II. András idején indult útnak egy domonkos rendi szerzetesekből álló csoport azzal a feladattal, hogy kutassák fel a vándorlások során leszakadozó magyarok szálláshelyeit. Ottó, majd **Julianus barát** nemcsak arról hozott hírt, hogy megtalálták a vélt őshaza területét (Magna Hungária), hanem arról is, hogy hatalmas mongol-tatár sereg közeledik Magyarországra felé. A tatárok elsöpörték a baskíriai területen talált magyarokat, így azokat IV. Béla már nem tudta a Kárpát-medencébe telepíteni.

(Újabb kutatások szerint nehezen elképzelhető, hogy a magyar nyelvet is alig ismerő szerzetesek az őshaza keresésének céljával indultak kelet felé. Valószínűbbnek látszik, hogy annak a politikának voltak a követői, amelynek célja a tatárok keresztény hitre való térítése volt. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy útjukról egy sokkal részletesebb beszámolót juttattak el a pápához, mint a magyar királyhoz. Ez a beszámoló máig titkos.)

11. Tatárjárás, második honalapítás és az Árpád-ház kihalása

Ázsia belsejében a XII. század végén **Dzsingisz kán** vezetésével egy hatalmas mongol-tatár birodalom jött létre. Ezt később **Arany Hordának** is nevezték, ami magába foglalta Kína, Oroszország, Perzsia hatalmas részeit, és egészen Kelet-Európáig húzódott.

A világtörténelem legnagyobb összefüggő birodalmát hozták létre Dzsingisz kán és utódai. Ennek a terjeszkedő politikának estek áldozatul a Volga folyó mellett élő magyarok is. Dzsingisz kán unokájának, **Batu kánnak** a vezetésével 1241-ben már Magyarországot kezdték ostromolni.

IV. Béla nagyon nehéz helyzetbe került. A főnemesek nagy része a vesztét kívánta, és nem volt hajlandó harcba szállni. A kunok elvesztése is fájó volt. A király mindent megtett, de sem a pápától, sem pedig a német-római császártól nem kapott segítséget. A tatárok a Vereckei hágón át törtek be az országba, majd Pestig nyomultak előre. Innen a Sajó folyóig hátráltak, és felsorakoztak az itt gyülekező magyar sereg ellen. **1241.** április 10-én nem tudtak átkelni a folyó egyetlen hídján, de éjszaka megtalálták a gázlót, így a magyarok harapófogóba kerültek **Muhi** falu mellett. A gyilkos tatár nyílzápor döntötte el a küzdelmet. IV. Bélát hős testőrei menekítették ki a csata helyszínéről, és Dalmáciába vitték. (Trau várában élt visszatéréséig. Ebben az időben született meg **Margit** nevű lánya, akit később szintén szentté avattak.)

A tatárok módszeresen pusztították a magyar falvakat, de az erős falú várakat és magaslatokra emelt kolostorokat nem tudták bevenni. Így is **a lakosságnak majd a fele elpusztult**. Szerencsére 1242 tavaszán a tatárok váratlanul elhagyták az országot. (Meghalt Ögödej főkán, és a trónutódlás kérdésében Batu kán is érdekelt volt.)

Az országba visszaérkező **IV. Béla gyökeresen változtatott addigi politikáján**. Már maga adományozott földbirtokokat a nemeseknek, de azt ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a magaslatokra várakat emeljenek, és megfelelő számú páncélost állítsanak ki. Maga hozzákezdett a budai és a visegrádi vár felépítéséhez.

Pótolni kellett az elpusztult lakosságot is. Újra behívta az országba a kunokat, akikkel együtt érkeztek a jászok is. Ők az alföldi területekre telepedtek le. A lakatlan vidékekre szászokat, románokat, szerbeket és egyéb szláv népeket hívott. Egymás után épültek a román stílusú templomok, apátságok. Jelentős városok jöttek létre (Buda, Sopron, Eperjes, Pozsony). Arany és ezüstbányákat kezdtek feltárni, ami a pénzgazdálkodás elterjedését hozta magával.

A pusztító tatárjárás után néhány évtized alatt újjáépült az ország. **IV. Bélát méltán tartja az utókor második honalapítónak.**

Óriási történelmi tettet hajtott végre azzal, hogy talpra állította az országot. Igaz, hogy politikájában már óhatatlanul benne volt a közelgő válság is. A jelentős birtokokkal, várakkal rendelkező főúri családok – Csák, Kán, Kőszegi, Aba, Borsa – IV. Béla halála után már nem ismerték el a központi hatalmat. Kiskirályokként éltek a birtokaikon, gyakran még egymással is hadakozva. IV. Béla fia, **V. István (1270-1272)**, és unokája, **IV. (Kun) László (1272-1290)** idején az ország mély válságba került. A tehetséges, de nyugtalan természetű Kun László ráadásul a szövetségeseit is rosszul választotta meg. A német-római császári trónért vívott küzdelemben a mellé a Habsburg-család mellé állt, amelyik majd később évszázadokon át a magyar függetlenség legnagyobb ellenségének bizonyult.

II. András unokája, **III. András (1290-131)** – az „utolsó aranyágacska” – jószerivel tehetetlen volt a kialakult helyzetben. Nem talált olyan politikai erőt, amelyikre támaszkodhatott volna. (Talán az sem véletlen, hogy éppen ebben az időben keletkezett az egyik legbecesebb magyar vers, az **Ómagyar Mária-siralom**.)

III. András halálával (1301) vége szakadt az Árpád-ház uralmának. Nehéz idők következtek az országra.

12. Játék az évszámokkal

Ebben a részben összegyűjtöttem szinte az összes olyan évszámot, amelyeket a leckékben megemlítettem. Mivel tudom, hogy éppen abban a korban vagytok, amikor a „mechanikus bevésés”, vagyis az adatok rögzítése nagyszerűen megy, arra gondoltam, milyen jó lenne, ha ezeket mindet megtanulnátok. (Tudom, hogy pillanatok alatt tanuljátok meg a szorzótáblát, az angol szavakat, meg a hosszú verseket is!) Igazából már ezek az évszámok is a fejetekben vannak, hiszen a leckék tanulása során apránként „bebújtak oda. Az időszámításhoz hasonlóan, most is szívesen játszanék veletek „évszámost”!

Hunok érkezése a Kárpát-medencébe 361

Avarok érkezése a Kárpát-medencébe 568

Fejedelmek a honfoglalás után:

Árpád	895-907	Honfoglalás 895-900 ; Pozsonyi csata 907
Zolta	907-955	Kalandozó hadjáratok, verség Augsburgnál 955
Taksony	955-972	
Géza (Gyeücsa)	972-997	
István (Vajk)	997-1000	

Árpád-házi királyok

I. (Szent) István	1000-1038	
Orseolo Péter	1038-1041	
Aba Sámuel	1041-1044	
Orseolo Péter	1044-1046	Vata-féle felkelés 1046
I. András	1046-1060	Győzelem a Vértes hegynél 1051 és Pozsonynál 1052
I. Béla	1060-1063	
Salamon	1063-1074	
I. Géza	1074-1077	
I. (Szent) László	1077-1095	Öt magyar szent avatása 1083
(Könyves) Kálmán	1095-1116	Horvátország megszerzése 1102
II. István	1116-1131	
II. (Vak) Béla	1131-1141	68 Kálmán párti nemes kivégzése Aradon 1131
II. Géza	1141-1162	
III. István	1162-1172	
II. László ellenkirály	1162-1163	
IV. István ellenkirály	1163-1165	
III. Béla	1172-1196	
Imre	1196-1204	
III. László (gyermek)	1204-1205	
II. András	1205-1235	Aranybulla kiadása 1222
IV. Béla	1235-1270	Tatárjárás 1241-1242 , Vereség a muhi csatában 1241
V. István	1270-1272	
IV. (Kun) László	1272-1290	
III. András	1290-1301	Árpád ház kihalása 1301